

समानो मन्त्रः (ऋग्वेद)

समानी प्रपा (अथर्ववेद)

परब

ओनलाईन

वर्ष : ५

स्थापना वर्ष : १९६०

नवेम्बर : २०१०

अंक : ५

: परामर्शनसमिति :

भगवतीकुमार शर्मा प्रमुખ
रतिलाळ भोरीसागर मध्यस्थ समितिना वरिष्ठ सल्य
प्रफुल्ल रावल प्रकाशन मंत्री

: तंत्री :

योगेश जोषी

: सळतंत्री :

मोहन परमार

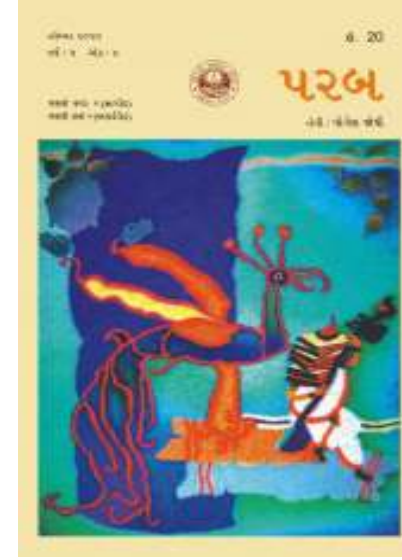
गुजराती साहित्य परिषद

मेघाणी ज्ञानपीठ m क. ला. स्वाध्यायमंदिर

गुजराती साहित्य परिषद (प्रकाशन विभाग), गोवर्धन(भवन, आश्रम मार्ग,
'टाईम्स' पाछण, नदीकिनारे, अमदावाद-३८० ००८
फोन अने ईकस : २६ ५८७८४७

Web-site : www.gujaratisahityaparishad.org

www.gujaratisahityaparishad.com

अ नु क म (परब ओनलाईन)

परिषद-प्रमुખनो पत्र

नवां पुस्तकोनी माडिती जिज्ञासु वाचको सुधी कथं रीते पढोंची शके ?
• भगवतीकुमार शर्मा

कविता

'आम तो ऐ'-नी वात • राजेश पंड्या, बे गजल • संजु वाणा, भंघ
मूठीनो भेल कबीरा • डॉ. निरंजन राज्यगुरु, यालशे • आळमद
मकराणी

भारतीय साहित्य

'गीतांजलि'मांथी • रवीन्द्रनाथ टागोर, अनु. प्रसाद ब्रह्मभट्ट

अभ्यास

ओस्ट्रेलियन लेखिकाओ - ऐक अभ्यासनोंध • कालिन्दी परीज

समीक्षा/ग्रंथावलोकन

'गुजराती नवविकाययन २००६' : गमतानो करीऐ गुलाव • गुणवंत
व्यास, निष्ठाभरी मथामणनो निर्देश • डिमांशी शेलत, स्मरणो स्पर्श
• महेन्द्र दवे

परिषदवृत्त

संकलन : राजेन्द्र पटेल

साहित्यवृत्त

संकलन : ठतुभाई कुरकुटिया

आवरण

सी. डी. मिस्त्री

અ નુ ક મ (પરબ પ્રકાશન)

પરિષદ-પ્રમુખનો પત્ર	નવાં પુસ્તકોની માહિતી જિજ્ઞાસુ વાચકો સુધી કઈ રીતે પહોંચી શકે ? • ભગવતીકુમાર શર્મા 4
કવિતા	‘આમ તો એ’-ની વાત • રાજેશ પંડ્યા 6, બે ગઝલ • સંજુ વાળા 9, કાળના વેશ • પ્રતાપસિંહ હ. રાકોડ ‘સારસ્વત’ 10, એક એકલ • દક્ષા વ્યાસ 10, બંધ મૂઠીનો ખેલ કબીરા • ડૉ. નિરંજન રાજ્યગુરુ 11, હલ્લેસાં હળવાં માર... • ડૉ. નિરંજન રાજ્યગુરુ 11, ચાલશે • આહમદ મકરાણી 12, લાલાશ છે • મનીષ પરમાર 12, બાબા ! શીખ તું... • પીયૂષ પંડ્યા ‘જ્યોતિ’ 12
વાર્તા	મુલાકાત • હેમાંગિની અ. રાનડે 13, સ્વૈરકથા • હરિકૃષ્ણ પાઠક 21
નિબંધ	મુન્નો એટલે મહેફિલ • પુરુરાજ જોષી 25, દીવો • નિર્મિશ ઠાકર 28
ભારતીય સાહિત્ય	‘ગીતાંજલિ’માંથી • રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, અનુ. પ્રસાદ બ્રહ્મભટ્ટ 32
વિદેશી સાહિત્ય	ત્રણ કાવ્યો • યાન્નિસ રિત્સોસ, અનુ. રાધેશ્યામ શર્મા 33
પ્રસ્તાવના	નવનવોન્મેષશાલિની પ્રજ્ઞાનાં સ્ફુરણો • ચંદ્રકાન્ત શેઠ 34, ॥ જય જય રઘુવિર સમર્થ ॥ • અરુણા જાડેજા 39
વિશેષ	ડાંગી રામકથા : મહાકાવ્યનો લોકઢાળ • અરુણા જોષી 47
અભ્યાસ	ઓસ્ટ્રેલિયન લેખિકાઓ – એક અભ્યાસનોંધ • કાલિન્દી પરીખ 63
સમીક્ષા/ગ્રંથાવલોકન	‘ગુજરાતી નવલિકાચયન ૨૦૦૬’ : ગમતાનો કરીએ ગુલાલ • ગુણવંત વ્યાસ 68, નિષ્ઠાભરી મથામણનો નિર્દેશ • હિમાંશી શેલત 70, સ્મરણનો સ્પર્શ • મહેન્દ્ર દવે 72
પરિષદવૃત્ત	સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ 77
સાહિત્યવૃત્ત	સંકલન : ઇંતુભાઈ કુરકુટિયા 81
આ અંકના લેખકો	84
આવરણ	સી. ડી. મિસ્ત્રી

પરિષદ-પ્રમુખનો પત્ર

નવાં પુસ્તકોની માહિતી જિજ્ઞાસુ વાચકો સુધી કઈ રીતે પહોંચી શકે ?

વિમોચન અને લોકાર્પણ એ સાહિત્યક્ષેત્રમાં આજના બહુ પ્રચલિત શબ્દો છે. ક્યારેક અંગ્રેજી શબ્દ Launching પણ વપરાય છે. તે ઘણે અંશે માર્કેટિંગની પરિભાષાનો શબ્દ છે. પહેલાં વિમોચન શબ્દ જ પ્રયોજાતો હતો. હવે તેનું સ્થાન મહદ અંશે લોકાર્પણ શબ્દ લીધું છે. સાક્ષરવર્ધ ડૉ. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદીને વિમોચન શબ્દ યોગ્ય લાગતો નહોતો. તે અંગ્રેજી શબ્દ રિલીઝનો અનુવાદ છે તેમ તેઓ માનતા. પુસ્તકના પ્રકાશનમાં કાંઈક મુક્ત, છૂટું કરવાનું હોતું નથી એવી તેમની માન્યતા હતી. વિમોચનને બદલે તેમણે ‘મંગલ પ્રકાશન’ શબ્દ સૂચવ્યો હતો, પણ તે પ્રચલિત થઈ શક્યો નહિ. ‘વિમોચન’ શબ્દનું વર્ચસ્વ લાંબો સમય રહ્યું પણ હવે ‘લોકાર્પણ’ શબ્દનું પ્રાધાન્ય વર્તાય છે.

પુસ્તક લેખક લખે અને પ્રકાશક એને પ્રકાશિત કરે એ પછી તે વાસ્તવમાં લોકોની સંપદા બને છે. લેખક, પ્રકાશક અને વાચકનો ત્રિકોણ લગભગ અનિવાર્ય છે. જે લોકોની સંપદા છે તે લોકોને અર્પણ થાય તેમાં ઔચિત્ય છે. તેથી ‘લોકાર્પણ’ શબ્દ યોગ્ય લાગે છે.

પ્રશ્ન એ ઊઠે કે પુસ્તકોના લોકાર્પણ કરવાં જરૂરી કે અનિવાર્ય છે ? સુપ્રસિદ્ધ વાર્તાલેખિકા હિમાંશીબહેન શેલત પુસ્તકોનાં લોકાર્પણની તરફેણ કરતાં નથી. એક સમારંભમાં એક બહેને તેમને પૂછ્યું કે, તો પછી તમારું કયું નવું પુસ્તક પ્રકાશિત થયું છે તેની અમને જાણ શી રીતે થાય ? પ્રશ્ન વાજબી છે. નવાં પુસ્તકના પ્રાગટ્યની માહિતી જિજ્ઞાસુ વાચકો સુધી પહોંચવી તો જોઈએ જ. એનો એક ઉપાય પુસ્તકના લોકાર્પણનો છે, પણ હવે ક્યારેક આ સમારંભો મહદ અંશે પ્રશંસામૂલક અને ઔપચારિક બન્યા છે તેથી હિમાંશીબહેન તેની તરફેણ ન કરે એ સમજી શકાય છે, પરંતુ બધા લેખકો અને પ્રકાશકો તેવો સંયમ કદાચ ન પણ પાળી શકે. સન ૧૯૮૨ સુધી મારા એક પણ પુસ્તકનું વિમોચન કે લોકાર્પણ થયું નહોતું. ત્યાં સુધીમાં મારાં પચાસેક પુસ્તકો તો પ્રગટ થયાં જ હશે. પછી મેં સ્થાનિક પ્રકાશક સાથે સંબંધ જોડ્યો, એટલે મારાં પુસ્તકોનાં લોકાર્પણનો ક્રમ શરૂ થયો. અને હું પણ તેનાં પ્રલોભનમાં ગૂંથાયો. આ તો થઈ અંગત વાત.

નવાં પુસ્તકોના પ્રકાશનની માહિતી જિજ્ઞાસુ વાચકો સુધી સમયસર પહોંચે તે માટેના બીજા માર્ગો પણ છે. બધા પ્રકાશકો પોતાનાં સૂચિપત્રો પ્રગટ કરે છે. કેટલાકનાં તો મુખપત્રો પણ હોય છે. તેમાં સાહિત્યસામગ્રીની સાથે જે-તે પ્રકાશકનાં નવાં પુસ્તકોની માહિતીનો પણ સમાવેશ થતો હોય છે. આ સૂચિપત્રો કે મુખપત્રો ઉત્સુક વાચકો સુધી પહોંચે એની વ્યવસ્થા થયેલી હોય છે અને તેને વધારે વ્યાપક બનાવી શકાય. ખરો

જિજ્ઞાસુ વાચક તો શક્ય એટલા વધારે પ્રકાશકોનાં સૂચિપત્રો કે મુખપત્રો પણ મેળવી શકે. તો નવાં પુસ્તકોની માહિતી વાચકો સધી પહોંચવાની સમસ્યા હળવી થઈ શકે.

પ્રકાશકો અને ક્યારેક લેખકો પાસે બીજો માર્ગ નવાં પુસ્તકોને સમીક્ષકો સુધી પહોંચાડવાનો પણ છે. પહેલાં વધારે પ્રમાણમાં અને હવે ઓછા પ્રમાણમાં થોડાંક અખબારો નિયમિતપણે સાહિત્ય વિભાગ પ્રકાશિત કરે છે. બધાં વર્તમાનપત્રો સપ્તાહે એક વાર પણ સાહિત્યરંગી બને તો તેઓ વાચકોના સાહિત્યરસનું પોષણ કરી શકે. અખબારોના સાહિત્ય વિભાગોમાં અન્ય વાચનસામગ્રીની સાથે નવાં પુસ્તકોનાં અવલોકનો અને બીજું કાંઈ નહિ તો સ્વીકારનોંધ તેઓ આપે તો તે યોગ્ય જ લેખાય. કેટલાક અગ્રણી સાહિત્યકારો વર્તમાનપત્રોમાં કટારો લખે છે તેમાં પણ ક્યારેક નવાં પુસ્તકોનો આસ્વાદ સામેલ કરાય છે. આ પ્રશસ્ય છે. પુસ્તકપરિચયની નિયમિત કટાર વધારે આવકારપાત્ર ઠરે.

હવે અવારનવાર ક્યાંક ને ક્યાંક નાનાં-મોટાં નગરો કે કસ્બાઓમાં પ્રકાશનસંસ્થાઓ અને ક્યારેક સાહિત્યસંસ્થાઓ દ્વારા પુસ્તકમેળાઓ યોજાય છે. તેમાં ક્યાંક લોકોની થોડી તો ક્યાંક કુતૂહલવશ પ્રજાની મોટી હાજરી જોવા મળે છે. પુસ્તકોનું વેચાણ પણ ત્યાં થાય છે. પુસ્તકપ્રસારમાં આ એક મર્યાદિત પણ ઉપયોગી ઉપક્રમ છે. ‘વાંચે ગુજરાત’ અભિયાનના આરંભ પછી સવિશેષપણે અને તે પહેલાં પણ ક્યારેક ગ્રંથઆસ્વાદના કાર્યક્રમો યોજાતા રહે છે. આવા કાર્યક્રમો નોંધપાત્ર ગ્રંથોનો સાહિત્યરસિકોને આસ્વાદ કરાવવામાં સારા એવા ઉપકારક બન્યા છે. તેનાથી પણ વાચકો ગ્રંથાભિમુખ બની શકે. હવે ક્યારેક કોઈ પ્રકાશક કે સામાજિક સંસ્થા પુસ્તકોની મોબાઇલ વાન પણ ચલાવે છે. આવાં વાહનો ગામડાંઓ સુધી પહોંચે તે આનંદજનક છે.

પુસ્તકો વિશેની માહિતી અને અવલોકનો સાહિત્યસેવી વાચકો સુધી પહોંચાડવાનો એક ચિરપરિચિત ઉપક્રમ તે સાહિત્યિક તથા અન્ય પ્રકારનાં સામયિકોમાં પુસ્તકોનાં અવલોકનો અને સ્વીકારનોંધ નિયમિત પ્રગટ થાય એ તો છે જ. આવાં બધાં સામયિકો આ પરંપરાને અનુસરે છે. વાચકો માટે તે માર્ગદર્શક બને પણ છે. બધાં નવાં પુસ્તકોનાં વિગતવાર અવલોકનો પ્રસિદ્ધ કરવાનું કદાચ સામયિકો માટે શક્ય ન બને, પરંતુ તેની ખોટ પૂરવા માટે મિતાક્ષરી અને સાત્ત્વિક અવલોકનો તો તેઓએ પ્રગટ કરવાં જ જોઈએ. સ્વીકારનોંધ વિનાનો તો સામયિકોનો એક પણ અંક આવવો ન જોઈએ. આ ઉપક્રમો સંપાદકો અને સમીક્ષકો પાસે અપાર શ્રમ, પ્રામાણિકતા અને વિવેચનશક્તિ માગી લે છે. પુસ્તકોનાં અવલોકનો પ્રકાશિત કરવામાં મૈત્રીધર્મ, રાગદ્વેષ અને આળસ વગેરે ન હોવાં ઘટે. જો આવી બહુવિધ નિષ્ઠા દાખવાય તો પુસ્તકોનાં લોકાર્પણના ઔપચારિક સમારંભો યોજવાની અનિવાર્યતા ઘટી જાય. દડો એક રીતે વાચકોના પ્રાંગણમાં પણ જઈ પડે છે. તેઓ જેટલા ઉત્કટ જિજ્ઞાસુ, જાગ્રત અને આગ્રહી હોય એટલી જ એમની પાસે નવાં પ્રકાશનોની માહિતી અને સમીક્ષાઓ પહોંચી શકે.

તા. ૫-૧૦-૨૦૧૦, સુરત

ભગવતીકુમાર શર્મા

પરબ v નવેમ્બર, 2010

કવિતા

‘આમ તો એ’-ની વાત | રાજેશ પંડ્યા

આમ તો એ ભલો માણસ હતો.
મરતાને મર ન કેય એવો.
બીડી પીતો ક્યારેક દારૂ પણ
ક્યારેક છોકરાને મારતો
ને પત્નીને ઈચ્છા હોય કે ન હોય તોય ભોગવતો
પછી નસકોરાં બોલાવતોક ઊંચી જતો
સવારે જાગ્યા પછી પડોશણને જોયા કરતો
પણ એકંદરે એ ભલો હતો.

નાનો હતો ત્યારે
એને પતંગ ચગાવતા આવડતી નહીં
એક ઊતરાણે એની પતંગ પેલ્લી વાર ચગી
પછી કપાઈ ગઈ ત્યારથી
એણે સાઈકલમાંથી હવા કાઢવાનું છોડી દીધું
એટલું જ નહીં, સાઈકલ શીખવાનું માંડી વાળ્યું
આજેય એ બધે ચાલતો જાય છે
કે પછી સીટી બસમાં જવાનું પસંદ કરે છે.

આમ તો એ તાલુકા પંચાયતમાં કલાર્ક છે
ઓર્ચિતા આવી પડેલા ખરયાને પહોંચી વળવા
થોડીક લાંચ લીધી હશે એણે
રિસેસ પછી ઘણી વાર કામ કર્યું નહીં હોય
પણ એથી કાંઈ એ ભલો માણસ થોડો મટી જાય છે ?

બાકી રોજ સવારે
એ ઘંટડી વગાડી અગરબત્તી ફેરવે
કાનની ભૂટ પકડી નતમસ્તક
મંદિરમાં જઈ ઊભો રહે
શનિવારે હનુમાન ચાલીસાના પાઠ કરે
ને દર એકાદશીએ ગાયનું પૂંછડું આંખે અડાડે
પૂનમ ભરવા ડાકોર જાય
આ બધાં કારણોસર

તમે એને ખરાબ કહી શકો નહીં
 ભલે ભલો ન કહો
 એનો એને વાંધો નથી બિલકુલ
 એને વાંધો છે કોઈ એને
 ધાર્મિક કે ધર્મભીરુ એવું કાંઈ કહે એની સામે
 એના વિશે કોઈ ગેરસમજ કરે એ એને ગમતું નથી.
 અને છતાં આવી ઘણી નાનીનાની ગેરસમજ
 એના વિશે ફેલાય ત્યારે એ દુઃખી થઈ જાય છે.
 એને આવતો જોઈ ઘણી વાર
 ઓફિસના મિત્રો ગુસપુસ બંધ કરી દઈ
 વાત વાળી લે ત્યારે પણ એ થોડો દુઃખી થાય છે.
 આવું જ્યારે જ્યારે બને છે ત્યારે
 એ ઓફિસેથી સીધો પબ્લિક પાર્કમાં જઈ
 કોઈ ઝાડ નીચેની બેંચ પર ઉઠાસ બેસી રહે છે, મોડે સુધી.
 સાંજ પોતાનો રંગ ભૂંસી નાંખે ત્યાં સુધી.
 પછી એનો પડછાયો પણ
 એકલતામાં ભાગ પડાવતો નથી.

એક વખત
 એ આમ જ બેઠો'તો
 બાંકડા પર વીજળીનો દીવો
 ઝળહળી ઊંચો ત્યારથી
 એણે બાંકડો બદલી નાંખ્યો કેમકે
 અજવાળાંમાં એ શાંત રહી શકતો નથી
 અને વિચારી શકતો નથી.
 એ વિચારોનાં પગલાં જોતો જોતો
 દૂર નીકળી જાય ક્યાંનો ક્યાંય
 અંધારું હોય તો.
 પછી સૂરજ ઊગે ત્યારે જ એને ખબર પડે
 કે અંધારાંમાં ચાલતો ચાલતો એ
 છેક સવાર સુધી આવી પહોંચ્યો છે છતાંય
 રસ્તો તો ખૂંટ્યો નથી જરાય.
 એ રસ્તા વચ્ચે
 થોડી વાર ઊભો રહે
 એમનો એમ

પોતાના ઘરની દિશા કઈ છે એ શોધવા
 ઘણા ફાંફા મારે પછી
 અડધી અટકળે ને અડધા અણસારે
 એ ફરી ચાલવાનું શરૂ કરે.

આવી રીતે રસ્તા પર ચાલતા
 તમે કોઈને જુઓ
 તો સમજા જજો કે
 એ એ જ હોવો જોઈએ
 એ એ જ હોઈ શકે
 એ એ જ છે.

જો તમે મોટરકારમાં જતા હો તો
 તમે એને લિફ્ટ આપી શકો.
 એ જુદી વાત છે
 કે એ તમારી ઓફર સ્વીકારે નહીં
 ત્યારે તમને એમ થાય કે
 આપણી પાસે સ્કૂટર હોત તો સારું.
 સ્કૂટર પર એને ઘોડો પલાણીને બેસવું ફાવે છે.
 એમ બેસવામાં એને કાર કરતા વધુ કમ્ફર્ટ લાગે છે.
 આમેય આટલું બધું ચાલ્યા પછી તો
 એ લિફ્ટ માટે તૈયાર થઈ જ જાત.

અત્યારે સડસડાટ કેટલાંયે સ્કૂટર
 એની બાજુમાંથી પસાર થઈ જાય છે
 એ જોયા કરે છે
 ક્યાંય તમે સ્કૂટર લઈને નીકળ્યા છો
 ખરા ?!

બે ગઝલ | સંજુ વાળા

(૧) દીવાસ્વપ્ન

એવાંય ઘણી વાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં
સમજાય સપનસાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં.
અંધાર અણીદાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં
અજવાસની બૌંછાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં.
અણદીકને ઉગાડવા આંખોએ આદરી -
તૈયાર તડામાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં.
સાક્ષાત કહો છો તે નર્ચુ કલ્પ સંભવે
એ સત્યનો સ્વીકાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં.
આ ચિત્ત કેં ભમરી થતી ઇયળ નથી હે મિત્ર,
બદલાય ના વ્યવહાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં.
ભીતરમાં જે ઝિલાયું તેને દોર્યું ભીંત પર
'ને ચીતર્યા શણગાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં.
મેં જાગતાં તો જાણ્યો હકીકત રૂપે નરી -
ને અટપટા આકાર દીવાસ્વપ્ન આવતાં.

(૨) યાદ કરી જો...

હળવેથી પાછું જોઈ મને યાદ કરી જો
કથની હે રસવછોઈ મને યાદ કરી જો.
ટહુકાળ ટીપું ટોઈ મને યાદ કરી જો
લીલકાય લીલું કોઈ મને યાદ કરી જો.
ભૂંસી દે નામ-ઠામની અવધારણાઓ સૌ -
સઘળી દિશા સંજોઈ મને યાદ કરી જો.
તળ મારું તાગવાના બધા યત્ન તજી દઈ
તું જીવ જળમાં પ્રોઈ મને યાદ કરી જો.
દેવાધિદેવ સ્મિતનો પળવારમાં પ્રગટું
થાકે જો રોઈ રોઈ મને યાદ કરી જો.
હું આ હતો ને તે હતો, મેં આ કર્યું ને તે -
વીગતથી હાથ ધોઈ મને યાદ કરી જો.
હીરો સલાટ આજ પણ મારામાં જીવે છે
હું એ જ છું ડભોઈ મને યાદ કરી જો.

બંધ મૂઠીનો ખેલ કબીરા | ડૉ. નિરંજન રાજ્યગુરુ

બંધ મૂઠીનો ખેલ કબીરા ! અંધારામાં,
આમ ગણો તો સ્હેલ કબીરા ! અજવાળામાં...
સૂરજ સામે મીણા મિનારે,
રણમાં રેલમછેલ કબીરા ! અંધારામાં...
ઉજાગરાની આંખો સળગી,
પચરંગ પાડ્યા પહેલ કબીરા ! અજવાળામાં....
દોરા ધાગા મંતર મેલી,
ભોપાને વળગેલ કબીરા ! અંધારામાં...
દાવાનળમાં હિમકણ ટાઢો,
ગિરિશિખર ધધકેલ કબીરા ! અજવાળામાં...
આવે ના'વે કદી રિસાવે,
જુગબંધનની જેલ કબીરા ! અંધારામાં...
વણમોસમ વરસે તરસાવે,
હેયા વચાળે હેલ કબીરા ! અજવાળામાં...

ચાલશે | આહમદ મકરાણી

કોઈ પણ રીતે પુકારો - ચાલશે;
અધવચાળે હો ઉતારો - ચાલશે.
જિંદગી તો સાજ છે, સંગીત છે;
ધૂનને થોડી મઠારો - ચાલશે.
શહેર આખું બર્ફવત્ છો ને થયું;
ક્યાંક બળતો હો તિખારો - ચાલશે.
બંદગી એના સુધી પહોંચી જશે;
હો ભલે નીચો મિનારો - ચાલશે.
ક્યાંક માણસ સાવ બગડી જાય ના;
ચાલશે, થોડો સુધારો ચાલશે.

જગતે આનંદયજ્ઞે આમાર નિમંત્રણ
 ધન્ય હલ, ધન્ય હલ માનવજીવન.
 નયન આમાર રૂપેર પૂરે સાધ મિટાયે વેડાય ધુરે,
 શ્રવણ આમાર ગભીર સૂરે હયેછે મગન.
 તોમાર યજ્ઞે દિયેછ ભાર, વાજાઈ આમિ બાંશિ
 ગાને ગાને ગેંથે વેડાઈ પ્રાણેર કાન્ના હાસિ.
 એખન સમય હયેછે કિ ? સભાય ગિયે તોમાય દેખિ
 જયધ્વનિ શુનિયે યાબ એ મોર નિવેદન.

(૧૬-૧૦-૧૯૦૮)

(ગીતાંજલિ : ૪૪)

S

જગના આ આનંદયજ્ઞમાં મળ્યું છે મને નિમંત્રણ,
 ધન્ય થયું હા ! ધન્ય થયું મારું આ માનવજીવન.
 નયન મારાં તૃપ્તિથી ઘેલાં ઘૂમે રૂપતણા આ પૂરે,
 શ્રવણ મારા મગન થયા છે ગહન ગભીર સૂરે.
 તુજ યજ્ઞે મુજને સોંપી તે બંસી હું તો બજાઈ,
 હાસ્યરુદન પ્રાણોમાં ગૂંથી ગાને ગાને ગાઈ.
 સમય થઈ ગયો કે ? સભામાં દર્શન પામું તારું,
 સંભળાવું જયજયકાર તમારો એ જ નિવેદન મારું.

r

પરબ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના સભ્યપદ અને ‘પરબ’ના લવાજમ અંગે :

- v ‘પરબ’ દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રકાશિત થાય છે.
- v ‘પરબ’ના ગ્રાહક તથા પરિષદના સભ્ય વર્ષમાં ગમે ત્યારે થઈ શકાય છે.
- v ‘પરબ’નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૫૦ છે.
- v વિદ્યાર્થીઓ માટે ‘પરબ’નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૭૫ છે, પ્રમાણપત્ર સાથે બીડવું.
- v ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના વાર્ષિક તેમજ આજીવન સભ્યપદના શુલ્કમાં ‘પરબ’ના લવાજમનો સમાવેશ થઈ જાય છે.
- v પરિષદના વાર્ષિક વ્યક્તિગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨૦૦ તથા સંસ્થાગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૩૦૦ છે.
- v પરિષદના આજીવન સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨,૦૦૦ છે તથા સંસ્થા આજીવન સભ્ય ફી રૂ. ૩,૦૦૦ છે. (વિદેશવાસીઓ માટે ૭૫ પાઉન્ડ અથવા ૧૩૦ ડોલર.)
- v ‘પરબ’ લવાજમ તથા પરિષદ સભ્યપદ શુલ્કની રકમ મનીઓર્ડર અથવા ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટથી ‘ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ’ના નામે જ મોકલવી.

લેખકોને :

- v ‘પરબ’માં પ્રગટ થતાં લખાણોમાંના વિચાર-અભિપ્રાયની જવાબદારી જે તે લેખકની રહે છે.
- v લેખકોએ પોતાનું લખાણ ફૂલ્સકેપ અથવા A4 સાઈઝના કાગળની એક બાજુએ, સુવાચ્ય અક્ષરે લખી મોકલવું. પોસ્ટકાર્ડ, ઈનલેન્ડ કે ચબરખીઓમાં કૃતિ મોકલવી નહીં. પ્રત્યેક કૃતિ નીચે પૂરું સરનામું લખવા તથા એક નકલ પોતાની પાસે રાખીને જ કૃતિઓ મોકલવા વિનંતી.
- v સ્વીકૃત કૃતિની જાણ કરાશે. ટપાલ-ટિકિટો ચોંટાડેલું કવર મોકલ્યું હશે તો અસ્વીકૃત કૃતિ પરત કરવામાં આવશે, અન્યથા કૃતિ રદ ગણવી. પોસ્ટકાર્ડ મોકલ્યું હશે તો અસ્વીકૃતિની જાણ કરાશે.
- v પત્રવ્યવહારનું સરનામું : તંત્રી, ‘પરબ’ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ (પ્રકાશન વિભાગ), ગોવર્ધનભવન, આશ્રમમાર્ગ, ‘ટાઇમ્સ’ પાછળ, નદીકિનારે, પો.બો. ૪૦૬૦, અમદાવાદ ૩૮૦૦૦૮

અભ્યાસ ઓસ્ટ્રેલિયન લેખિકાઓ – એક અભ્યાસનોંધ

કાલિન્દી પરીખ

જો માત્ર ઓસ્ટ્રેલિયન સ્ત્રી-લેખિકાઓને જ એકત્ર કરવામાં આવે તો શું તેમનામાં રહેલી સમાનતા, તેમના હાર્દ અને તેમની સાહિત્યિક પરંપરામાં રહેલા ભિન્ન તત્ત્વને ઓળખી કાઢવું શક્ય બને ખરું ? તેમની કોઈ વિશિષ્ટ આવડત કે નિરાળાપણાને પામી શકાય ? પરંતુ મહિલાઓને આ રીતે એકઠી કરવાનો પરિશ્રમ થોડું આશ્ચર્ય જન્માવે તેવો છે !

પ્રારંભમાં તેઓએ એટલું બધું સાહિત્યનું ખેડાણ કર્યું નહોતું. તેમના સાહિત્યિક વારસાને ખાસ મૂર્ત સ્વરૂપ અપાયું નહોતું. ખરેખર તો ત્યારે મહિલા-લેખિકાઓની ઉપેક્ષા જ કરવામાં આવતી હતી. ડેબ્રા એડીલેડે તેમની સંક્ષિપ્ત પણ માહિતીપૂર્ણ યાદીમાં ૪૫૦ જેટલી ઓસ્ટ્રેલિયન મહિલા-લેખિકાઓની નોંધ કરી છે. તેમનાં પ્રકાશનો પણ હજારોની સંખ્યામાં અંદાજવામાં આવ્યા છે. જો મહિલા-લેખિકાઓને મુખ્ય પ્રવાહમાં સંમિલિત કરવામાં ન આવે કે તેમના સાહિત્યિક પદાર્પણની નોંધ લેવામાં ન આવે તો તેઓ જે કાંઈ લખતી તેનું અધિકૃત મૂલ્યાંકન પણ શી રીતે થઈ શકે ?

અલબત્ત ઘણીખરી સ્ત્રી-લેખિકાઓ જે કાંઈ સાહિત્યિક લખાણ લખતી તે સારગર્ભ હતું. ૧૯મી સદીની ઘણી સ્ત્રીઓ નવલકથા-સર્જક હતી. રોઝા પ્રેડ ‘તાસ્મા’ (Rosa Praed ‘Tasma’) અને એડા કેમ્પ્રિજને આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રસિદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત થઈ હતી. તેથી તેમની ઉપેક્ષા તેમના અસ્વીકાર કરતાંય વધારે સૂચક હતી. તો પણ સાહિત્યના મુખ્ય પ્રવાહમાં પુરુષ-લેખકો કરતાં તેઓ વધુ દૃઢતાથી પ્રવેશી હતી અને એમ તેમની તાકાત અને તેમના સાહિત્યિક કર્મના આકર્ષણને ઈંગિત કરતી હતી.

તેઓ જુદા જુદા અનેક મુદ્દાઓ પર ભિન્ન ભિન્ન રીતે લખતી હતી. તેઓ પુરુષોથી અલગ ઢાંચામાં તેમની અભિવ્યક્તિ કરતી હતી. તેઓ પુરુષો વિશે પણ તેમની જ શૈલી અને રીતિથી લખતી હતી અને ભાગ્યે જ કોઈ પુરુષ પણ તેમની જાતિ વિશે આવું લખી શકતો હતો. મહિલા-લેખિકાઓએ જે કાંઈ જોયું, અનુભવ્યું અને ઓસ્ટ્રેલિયા ખંડ અને તેમની વસાહત વિશે જાણ્યું તે પોતાની રીતે અભિવ્યક્ત કર્યું. તેમના સહિયારા વિશ્વને કંડારનારો તે એક સુદીર્ઘ માર્ગ હતો. વિભિન્ન પ્રજાવિકાથી એક અલગ જ સાહિત્ય રચવાનો તે પોતીકો અભિગમ હતો.

ઓસ્ટ્રેલિયામાં શ્વેત મહિલાઓની સાહિત્યિક પરંપરા તેમની ઓળખની પરિચાયક બની રહી હતી. અને તેમની આ લેખનપ્રવૃત્તિનું સ્વરૂપ હતું – પત્રલેખન. તે તેમને કૌટુંબિક વાતાવરણ સાથે બાંધી રાખતું હતું. આથી જ્યારે મહિલાઓ ઓસ્ટ્રેલિયામાં પ્રથમ વખત આવીને વસી હતી ત્યારે તેમણે પત્ર લખવાથી જ સાહિત્યનો આરંભ કર્યો હતો.

Margaret Catchpole (૧૭૬૨-૧૮૧૮) અને Elizabeth Macarthur (૧૭૬૯-૧૮૫૦) જેવી લેખિકાઓએ તેમના પરિવાર અને સહેલીઓને ઘરે પાછા ફરવા અંગેના પત્રો લખ્યા. નવા વિશ્વમાં શું બની રહ્યું તેનો પરિચય કરાવ્યો. આ એક આશ્ચર્ય પમાડે તેવો દેશ હતો કે જ્યાં સ્ત્રીઓ મુસાફરી કરતી હતી અને ઘણી વિસ્મયજનક ઘટનાઓ પણ આકાર લેતી હતી. ઘણી મહિલાઓમાં તેમના ઓસ્ટ્રેલિયાના અનુભવોથી પરિવર્તન આવ્યું હતું. તેમણે તેમની નૂતન જિંદગી વિશે લખવાનું શરૂ કર્યું. તેઓ તેમની અસ્મિતા વિશે જાગ્રત થઈ, પોતાની જાતનું વિશ્લેષણ કરતી થઈ. ઓસ્ટ્રેલિયન મહિલાઓ તેમના વ્યક્તિત્વને ઉજાગર કરતી થઈ અને તેમની સાહિત્યિક પરંપરાનો ઘણો જ ઉત્કર્ષ થયો. તેમનું લખાણ પણ ઉત્તરોત્તર ઉત્કૃષ્ટ બન્યું.

જે મહિલાઓ આ પ્રકારના મહત્ત્વના પત્રો લખતી હતી તે ઘણી વખત તેમના માટે દિવાસાજનક બની રહેતા હતા. તેઓ જાણતી હતી કે તેમના પરિવારમાં આ પત્રો મોટેથી વાંચવામાં આવશે. તે એક નાટકરૂપ બની રહેશે. તેમના વેરવિખેર કુટુંબીજનો કે સ્વજનો પાસે આ પત્રો પહોંચશે તે પહેલાં તો તે અનેકોનું મનોરંજન બની રહેશે ! કેટલાંકને માટે મોહ પમાડે તેવું આકર્ષણ પણ બની રહેશે અને વિદેશમાં ઉત્તેજનાત્મક ઘટનાઓના સંગ્રહ તરીકે તેમનો પત્રસંચય સાચવવામાં પણ આવશે. પત્રલેખિકાઓ જાણતી હતી કે તેઓ તેમની આ રોમહર્ષણ કહાણીઓની નાવિકાઓ બની શકે તેમ છે. આથી Rachel Henning (૧૮૨૬-૧૮૧૪)નો પત્ર પુનઃ પ્રકાશિત થયો. આ પત્ર વાર્તાકથનની પ્રભાવાત્મક સૂઝથી લખાયેલો છે. તે સાંભળનારમાં રસ ઉદ્દીપ્ત કરે તેવો નીવડ્યો હતો. લેખિકાની આ વાર્તાકથનશૈલી દાદ માંગી લે તેવી ઘણી જ પ્રશંસનીય છે. તે સ્વયં કેન્દ્રમાં આવી જાય છે. રાશેલના પત્રો જાણે કે કોઈ નવલકથાની કડીઓ બની રહે છે. જ્યારે Fanny Burney (૧૭૫૨-૧૮૪૦) આગળ પડતી નવલકથાકાર હતી. તે કાવ્યના રૂપે પત્રો લખતી હતી. તે ઘણું કરીને ‘ફેન્ટસી’ને આલેખતી હતી. જ્યારે રાશેલ વાસ્તવને ‘fact’ને પ્રસ્તુત કરતી હતી. આ ઉપરાંત તેનાં કેટલાંક ઘટક તત્ત્વો પણ ઊડીને આંખે વળગે તેવાં હતાં. જેમાં બંને એકબીજાથી નિરાળાં તરી આવતાં હતાં. બંનેનું સર્જન ભિન્ન શૈલીને પ્રતિબિંબિત કરે છે. રાશેલના પ્રકાશિત થયેલા પત્રોમાંના કેટલાક ઉત્તેજનાત્મક અને રંગદર્શી છે.

આ પત્રો ઘણી જ અદ્ભુત વાર્તાઓનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. તેનું બીજું પણ એક કારણ છે કે તેની લેખિકાઓ તેમના સંબંધોનો કોઈ અઘટિત અર્થ ન ઘટાવે તે બાબતમાં સભાન હતી. આમ છતાં તેમની કેટલીક ઘટનાઓ સાચેસાચ ભય પમાડે તેવી છે. તેઓ વારંવાર તેમની કલમ દ્વારા આ ભયને આનંદદાયક, રમૂજ પમાડે તેવી કપોળકલ્પિત કહાણીઓમાં પરિવર્તિત કરતી હતી. છેવટે તો સર્જક સ્વાભાવિકપણે જ ભય, મુશ્કેલીઓ, આફતો, નિરાશાઓ જેવી સંવેદનાઓને નાટક કે વાર્તાના સ્વરૂપે જ પ્રસ્તુત કરતો હોય છે. આથી પૂર, દુષ્કાળ, આગ, અકસ્માત, સર્પદંશ, બાળકોનો જન્મ જેવી પરંપરાગત ઘટનાઓને તથા તેમની પોતાના જીવનની કેટલીક વાંકીચૂકી કેડીઓ

પરની યાત્રાઓ કે કરુણાંતિકાઓને રમૂજી કહાણીઓ રૂપે રજૂ કરે છે. આ બધું જ મહિલાઓની સિસુક્ષાને માટે પાયાનો પથ્થર બની રહે છે; ‘ઘરે પાછા ફરનારાઓ’ માટે યથાર્થ વાસ્તવને કંડારનારા પત્રો લખવા માટેનો આધાર બની રહે છે.

ડાયરી અને જર્નલ પરંપરાગત સાહિત્યનો એક ભાગ છે, અને તે મહિલાઓની એક અંગત જરૂરિયાત પણ છે જેમ કે ઈલિઝાબેથ અને રાશેલે તેમના પરિવારને ‘બધું જ સારું છે’ એમ જણાવવા લખ્યું. Georgina Mecare (૧૮૦૪-૯૦)એ જર્નલમાં તેના અંધકારભર્યા સંદેહોને વિખેરી નાખવા લખ્યું. વસાહતના પ્રારંભના દિવસોમાં શ્વેત મહિલાઓ તેમની જિંદગીના પ્રત્યેક વળાંકને તથા તેમના સાંસ્કૃતિક સંદર્ભથી અને ગૃહથી કપાઈ જતી પીડાને એક થેરેપીના રૂપે જ કલમ દ્વારા અભિવ્યક્ત કરતી હતી. એક આગવી સૃષ્ટિનું સર્જન કરવા અને પોતાની જાતને ટકાવવાના ભાગરૂપે કલમનો માધ્યમ તરીકે ઉપયોગ કરતી હતી. તેમની એકલતા અને ખાલીપણને દૂર કરવા તેઓ પાત્રોનું સર્જન કરતી હતી !

જ્યારે મહિલા-લેખિકાઓ એક સમાન બિંદુએ સંવેદનશીલ બની અને શ્વેત મહિલાઓએ એબોરિજિન્સ – આદિવાસીઓની કફોડી સ્થિતિને વાચા આપી ત્યારે આઘાત પમાડે તેવું સત્ય બહાર આવ્યું. મોટાભાગની શ્વેત લેખિકાઓએ અશ્વેતોના અનુભવોને લેખિત સ્વરૂપ આપ્યું હતું તેમાં કોઈ અતિશયોક્તિ નહોતી. અસંગત લાગતી બાબત ખરેખર અસંગત ન પણ હોય તેવી તેમણે પ્રતીતિ કરાવી. અહીં ગોરાઓ દ્વારા અશ્વેત મહિલાઓ પર થયેલા ઘાતકી વ્યવહારો અને શોષણનું નિરૂપણ પણ વારંવાર કરવામાં આવ્યું છે. કેટલીક વખત ગોરાઓ દ્વારા ગોરી મહિલાઓના થયેલા શોષણના મુદ્દાને પણ ઉઘાડી આપ્યો છે. સ્ત્રીઓના સમાન અનુભવોનો ચિતાર ખડો કર્યો છે. શ્વેત કે અશ્વેત મહિલાને આ શોષણનો સમાન અનુભવ એકમેક સાથે જોડી આપે છે. ઓસ્ટ્રેલિયાની મહિલાઓના અક્ષરભંડારમાં એવી અસંખ્ય વાર્તાઓ છે, જેમાં અશ્વેત મહિલાઓને વિષય બનાવવામાં આવી છે.

દૂરના પ્રદેશમાં શિશુનો જન્મ થાય ત્યારે શ્વેત કે અશ્વેત મહિલાઓ બંનેને સહાયની જરૂર સમાન જ રહેતી. આફ્રીકો અને મુશકેલીઓના સમયે પણ સહિયારાની જરૂર પડતી. જ્યારે ગુસ્સો, તિરસ્કાર, દુશ્મનાવટ જેવા પ્રસંગોના નિરૂપણમાં શ્વેત મહિલા-સર્જકોના લખાણમાં અશ્વેત મહિલાઓને ‘શત્રુ’ કે ‘પ્રતિસ્પર્ધી’ તરીકે રજૂ કરે તેવું કશું જ નથી.

પરંતુ મહિલા-સર્જકોનું લખાણ આ ઉપરાંત અન્ય વલણો પર પણ પ્રકાશ ફેંકે છે. તત્કાલીન ધોરણ મુજબ ૧૯મી અને ૨૦મી સદીની મહિલા-લેખિકાઓનું કેન્દ્ર જાતિવાદ હતું. પહેલાની કેટલીક મહિલાઓનો જાતિવાદ વિશેનો અભિગમ ખરેખર તો એમની સમસ્યાનો ચિતાર છે. તેમના આ અભિગમની અવગણના કરવી તે તો બેજવાબદારી જ લેખવી જોઈએ.

આ લેખિકાઓના સાહિત્યમાં સંઘર્ષના બદલે સદ્ અસ્તિત્વનું નિરૂપણ વારંવાર જોવા મળે છે અને તે તેમના પર્યાવરણના ઘણા આયામોને વિસ્તારે છે. ઓસ્ટ્રેલિયાની

મહિલાઓ સદીઓથી લખતી આવી છે. તેમની આ યાત્રામાં તેમને મદદ કરનારું ભાગ્યે જ કોઈ મળી આવે છે. મોટાભાગે તો તેઓ લેખિકા હોય તો પણ પ્રમુખપણે મહિલા જ છે એવા એકાંગી ખ્યાલથી પુરુષોના શોષણનું ભોગ બનતી આવી છે ! જેમકે મિ. ડોવરની પત્ની (લેખકપત્ની) જંગલમાં પાગલ જેવી બની ગઈ હતી. તેની પાછલી જિંદગીમાં ત્રાસદાયક સ્થિતિનો શિકાર બની ગઈ હતી. આમ અસંખ્ય સ્ત્રીઓ આવા જ સખ્ત સંજોગોનો સામનો કરતી હતી. સ્ત્રીઓ ઉપભોગ અને ઉપયોગની વસ્તુ બનીને જ રહી જતી હતી. સખ્ત પરિશ્રમ કરવો, બાળકોને ઉછેરવા, માંદગી, એકલતા અને પીડા એ જ જાણે કે તેમની નિયતિ હતી. Rosa Praed, Mary Gaunt, Barbara Baynoton અને Katherine Susanna જેવી લેખિકાઓએ જંગલના સ્ત્રીઓના અનુભવો વિશે જાણે કે લોહીભીની કલમે લખ્યું છે; તેઓ રંગદર્શિતામાં નહોતી માનતી.

જોકે આ પોતાની જ જાત પ્રત્યેની સૂઝ તેમને આ પડકારો ઝીલવા પ્રેરિત કરતી હતી. પોતાના ઊતરતા લેખાતા દરજ્જા પ્રત્યેની જાગૃતિથી તેઓ સ્વતંત્રતાની અને મુક્તિની શોધમાં નીકળી પડી. તે માટે તેમણે સર્જનમાં નિહિત શક્તિને પિછાણી. Franklin Sybyllaએ ૧૯૦૧માં ‘My Brilliant Carrer’ દ્વારા સાહિત્યજગતમાં પદાર્પણ કર્યું. ઓસ્ટ્રેલિયાની લેખિકાઓએ એવી નાયિકાઓને પ્રસ્તુત કરી કે જે કેવળ પુરુષોના હાથનું રમકડું બની રહેવામાં સંતોષ નહોતી માનતી. Germaine Greerએ બળવો પોકાર્યો. તે ક્રાંતિનું પ્રતીક બની રહી. જ્યારે તેણે પાશ્ચાત્ય સમાજમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિની છણાવટ કરતું પુસ્તક (The Female Eynuch-૧૯૭૦) લખ્યું ત્યારે એણે પુરુષોને પણ વિચારવાની ફરજ પાડી. પૈસાદાર પણ નાલાયક અને બદમાશ પુરુષને પરણવું એના કરતાં ગરીબ પણ ભલા અને ઉમદા પુરુષને પરણવું તે વધારે સારું છે – એવો સૂર હવે આ લેખિકાઓના સર્જનમાં ઊઠવા લાગ્યો. લેખિકાઓએ આ મુદ્દાને જૂના સાથે નવા વિશ્વનું સાંમજસ્ય સાધવા માટે ઉપસાવ્યો. તેઓએ તેમની નિર્બળતા બદલ જે કિંમત ચૂકવી છે, તેનો અંદાજ કાઢવાનો પ્રયત્ન કર્યો. Ada Cambridge (૧૯૦૪-૧૯૮૯)એ તેની એક નવલકથા ‘Sisters’માં માતૃત્વને લગતા વિવિધ અનુભવોને વાચા આપી છે ચાર બહેનોએ એવું તારણ કાઢ્યું કે બધાં જ લગ્નો સ્ત્રીઓ માટે (અને મોટાભાગના પુરુષો માટે પણ) દુઃખદાયી નીવડે છે !

સ્ત્રીઓની જિંદગીમાં નાની નાની તુચ્છ બાબતો પણ મહત્ત્વની હોય છે. તેમાંય લગ્નજીવનમાં તો એ જ અગત્યની બની રહેતી હોય છે. ચાલી આવતી લગ્નપરંપરાનો નિર્દેશ કરતાં કરતાં પણ Jane Austen (જેન ઓસ્ટીન), Elizabeth Gaskell (એલિઝાબેથ ગાસ્કેલ) અને શાર્લોટ બ્રોન્ટે જેવી લેખિકાઓએ પ્રશ્ન છેડ્યો – સ્ત્રીઓ જ્યારે ખોટા પુરુષો સાથે લગ્ન કરે છે ત્યારે શું બને છે ? અને ઓસ્ટ્રેલિયાની એડા કેમ્બ્રિજ વારંવાર તેની નવલકથામાં આ મિજાજનું સાતત્ય પ્રગટ કરે છે. રોઝા પ્રેડની બેસ્ટ સેલિંગ નવલકથા ‘The Bond of Wedlock’ (૧૮૮૭, ૧૯૮૮)માં પત્નીઓને આપત્તિઓને સહીને પણ જિંદગીને આગળ ધપાવતી દર્શાવી છે. એરીના લોમાક્સનો

પતિ તેને મારે છે. લેખિકા પ્રશ્ન કરે છે – સ્ત્રીને તેના પતિને છોડી દેવાનો હક્ક ન હોવો જોઈએ ?

ઑસ્ટ્રેલિયામાં જ્યારે સ્ત્રીઓ ચોક્કસ મર્યાદામાં તેનું સ્વાતંત્ર્ય માણવા લાગી ત્યારે તેઓ ખલેલ ઉપજાવતા પ્રશ્નો ઉઠાવવા લાગી. નારીઓના સાહિત્યમાં પુનઃ પુનઃ ગુંજતો સૂર એ છે કે સ્ત્રીઓને મનુષ્યની જેમ સ્વીકારો અને એ ભૂમિકા પ્રમાણે વર્તો. આ સ્ત્રીઓ કલમ દ્વારા પોતાનું આંતરવિશ્વ સર્જી શકતી હતી. તેઓ તેમાં પુરુષોની પ્રત્યક્ષ દરમિયાનગીરીથી દૂર થસી શકતી હતી. તે જગ્યા તેમના માટે સલામતીનો અનુભવ કરાવનાર હતી. પોતાની જગ્યાની પોતે જ શોધક હતી. આમ, સ્ત્રીઓ માટે લેખન અત્યાવશ્યક બની રહ્યું હતું. તેમને અંદરથી લાગેલા ધક્કાનું એ પરિણામ હતું.

ઑસ્ટ્રેલિયાની લેખિકાઓ નવલકથાના માધ્યમથી પોતાને અને તેને સ્પર્શતા સકલ પરિવેશને પ્રગટ કરતી રહી. ૨૧મી સદીમાં Rachel Henessyની ‘The Quakers’ નવલકથા એક પ્રેમકથા છે. તેમાં નાયિકા માટે મિત્રતા વળગણ બની જાય છે અને તે અંતે તેને ખૂન કરવા સુધી ધકેલી દે છે. આમાં સાંપ્રત સમાજનું આધુનિકીકરણ પ્રતિબિંબાય છે. તેની આ નવલકથા કીએટિવ રાઇટિંગના માસ્ટર અભ્યાસના (એડીલેડ યુનિવર્સિટી) ભાગ રૂપે લખાઈ હતી. તેની અપ્રકાશિત હસ્તપ્રતને ૧૦,૦૦૦ ડોલરનું ઇનામ પ્રાપ્ત થયું હતું. ત્યારબાદ ૨૦૦૬માં Wakefield પ્રેસ દ્વારા પ્રકાશિત પણ થઈ. રાશલ તેના જીવનનાં વણખોલેલાં પૃષ્ઠોને ઉઘાડી આપે છે. તેના જીવનનાં રહસ્યોને તે તેના સર્જનમાં અનાવૃત્ત કરે છે. આ દર્શાવે છે કે ૨૧મી સદીમાં સ્ત્રી-લેખિકાઓ કશોય છોછ નથી રાખતી. Eva Salfis નિવાસી લેખિકા છે. તે ફિક્શન લખે છે. તેને આ માટે ૨૦૦૫નો Asher એવોર્ડ તથા ૨૦૦૬નો ક્રિસ્ટિના એવોર્ડ પ્રાપ્ત થયો છે. તેણે નવલકથા ઉપરાંત ‘The City of sealions’, ‘Fire Fire’, ‘Sheherazade through the Looking Glass’ તથા ‘અરેબિયન નાઇટ્સ’ વિશેનાં વિવેચનાત્મક પુસ્તકો પણ લખ્યાં છે. તે આદિવાસીઓની ભાષાના અભ્યાસક્રમ સાથે પણ સંલગ્ન છે. આમ, ઉત્તરોત્તર પોતાના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ કરતી સ્ત્રી-લેખિકાઓ આજે તેમના ક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્ય પીરસી રહી છે અને છેવટે તેમણે અગ્રિમ હરોળમાં તેમનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી જ લીધું છે.

પાદતીપ :

1. Debra Adelaide 1988 : Australian Women Writers, A Bibliographic Guide, Sydney : Pandora
2. Dale Spender (ed.) 1988 : Anthology of Australian Women Writers, Ringwood : Penguin
3. Lynne Spender 1983 Intruders on the Right of Women. Sydney : Pandora

r

સમીક્ષા/ગ્રંથાવલોકન

‘ગુજરાતી નવલિકાચયન ૨૦૦૬’ : ગમતાનો કરીએ ગુલાલ |

ગુણવંત વ્યાસ

[ગુજરાતી નવલિકાચયન-૨૦૦૬ : સં. હસમુખ કે. રાવલ, ગુ.સા.પ., પ્રથમ, નવે. '૦૮, પૃ. ૧૪+૧૪૪, કિં. રૂ. ૮૦/-]

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા ‘ધૂમકેતુ નવલિકા શ્રેણી’ અંતર્ગત દર વર્ષે વિવિધ સામયિકોમાં પ્રકાશિત ટૂંકી વાર્તાઓમાંથી ઉત્તમ એવી પંદર-સત્તર વાર્તાઓનું ચયન કરી પુસ્તક રૂપે પ્રકાશિત કરવાની યોજના ૧૯૮૪-૮૫થી અમલમાં આવી છે. વર્ષ ૨૦૦૬નું વાર્તાચયન કવિ અને વાર્તાકાર હસમુખ કે. રાવલ દ્વારા થયું છે. તેમણે આ સંપાદનમાં સત્તર વાર્તાઓ સંપાદિત કરીને મૂકી છે. સાથે સાથે પ્રારંભે ‘રીસ, ચીસ, ચિંતા, ઉદ્વેગ, નિર્વેદ ને સંવાદની દુનિયા’ શીર્ષકથી દસેક પાનાંમાં ‘વાર્તા’ વિશે, વાર્તાકાર વિશે, વાર્તાના વિવેચન વિશે ને પસંદગીની ‘ઉત્તમ’ સત્તર વાર્તાઓ વિશે નિજ મતિ-ગતિથી વાત કરી છે. એમાં વિવેચકીય દષ્ટિકોણ તો છે જ,

વિશેષે એક ભાવક તરીકે તેઓ વાર્તાને વધુ સ્પર્શ્યા છે. વાચકને વાર્તાના રસબિંદુ આગળ મૂકી આપી, સ્વૈરવિહાર માટે ખુલ્લું મેદાન પૂરું પાડ્યું છે. વિવેચકીય પરિભાષાથી વાર્તાને ને વાચકને ગૂંચળાવી ન મૂકવાની એમની આ નિજ રીતિ સ્પર્શે છે જરૂર, પરંતુ એ માટે સામે વાર્તા હોવી અનિવાર્ય છે. વાર્તાનો ‘રસ’સ્વાદ ચખાડવા પછી, વાર્તાનો આસ્વાદ કરાવવાની જરૂર રહેતી નથી. વાર્તા સામે હોય એટલે વાચક રસબિંદુના એ પ્રવેશદ્વારથી સીધો જ વાર્તામાં પ્રવેશ કરી શકે. પરંતુ વાર્તા સામે ન હોય ત્યાર ‘પાના – દોઢ પાનામાં વાર્તાસંગ્રહોનાં અવલોકનો’ વિશેની સંપાદકની ફરિયાદ વાંઝણી પુરવાર થઈ શકે. વાર્તાની ગેરહાજરીમાં આવાં અવલોકનો જ ઘણી વાર વાચકને વાર્તા સુધી ખેંચી જતાં હોય છે. હા, સામયિકોમાં ને દૈનિકોમાં એકાદ ટૂંકી વાર્તાનો વિગતે આસ્વાદ થતો રહે એવી એમની અપેક્ષા જરૂરથી આવકાર્ય લેખાવી જોઈએ.

સંપાદકે, ‘વાર્તામાં પ્રવેશવાની જિજ્ઞાસા જાગે તેવા એક-બે લિસોટા’ તો સંપાદિત સત્તર વાર્તાઓ વિશે કર્યા જ છે; પરંતુ એ પહેલાં સર્જકની પૂર્વભૂમિકા વિશે રાઈનર મારિયા રિલ્ડેનો સુરેશ જોષી અનૂદિત એક પરિચ્છેદ પણ મૂક્યો છે, ને પછી વર્ષ ૨૦૦૬ની પસંદ વાર્તાઓ વિશે પોતાનો અભિપ્રાય પણ ટૂંકમાં ટાંક્યો છે : ‘આ વરસનો ફાલ બહારની દુનિયા કરતાં ભીતરની દુનિયામાં ડોકિયું વધારે કરે છે. રીસ, ચીસ, ઉદ્વેગ, નિર્વેદની દુનિયામાં સંવાદનો રણકો સંભળાયો. ટાગોર કહેત : પૂર્વનો રણકો. મને લાગે :

નિત્ય સંઘર્ષ પછીનો એક સહજ વિકલ્પ.’

હવે સંપાદિત વાર્તાઓ વિશે : ‘ઊથલો’ (અજિત ઠાકોર), ‘કમળપૂજા’ (હિમાંશી શેલત), ‘ગાડી’ (સુરેશ ઓઝા), ‘ઝાલી ન ઝલાતી છોકરી’ (હરીશ નાગેચા), ‘નથી’ (રવીન્દ્ર પારેખ), ‘નૌકાવિહાર’ (અશ્વિની બાપટ), ‘બારી’ (દક્ષા પટેલ), ‘ભજન નિર્ગુણી’ (પ્રવીણસિંહ ચાવડા), ‘મમ સત્યમ્’ (વિજય સોની), ‘મિસ્ટર ભગવાન’ (દીવાન ઠાકોર), ‘લવરી’ (સુમન શાહ), ‘વાડ’ (કલ્પેશ પટેલ), ‘વાસવિલાસ’ (પરેશ નાયક), ‘વૂડલેન્ડ હોટલમાં ખૂન’ (બાબુ સુથાર), ‘સમથળ’ (મોહન પરમાર), ‘સ્વામી ચંદ્રકાન્ત’ (વિજય શાસ્ત્રી) અને ‘હરિભાભાની એક દિવસની જિંદગી’ (નવનીત જાની)ની પસંદગી ‘ખેવના’ (-માંથી છ), ‘નવનીત સમર્પણ’ (-માંથી પાંચ), ‘ગદાપર્વ’ (-માંથી ત્રણ), ‘પરબ’ (-માંથી બે) અને ‘શબ્દસૃષ્ટિ’ (-માંથી એક)માંથી થયેલ છે.

સામાન્ય રીતે જે-તે વર્ષના વાર્તાસંપાદનમાં સંપાદક દ્વારા વર્ષ દરમિયાન જુદાં જુદાં સામયિકોમાં પ્રગટ વાર્તાઓ (તેનાં સામયિક અને માસના ઉલ્લેખ સહિત)ની સૂચિ પરિશિષ્ટમાં પૂરક સામગ્રી રૂપે અપાવી જોઈએ, જે અહીં નથી. લેખકે જોયેલાં સામયિકોની યાદી કે ઉલ્લેખ પણ ક્યાંય નથી. હા, કોઈ વાર્તાકારની એકથી વધુ વાર્તા ગમી હોવા છતાં, એક સર્જકની એક જ વાર્તાની ‘કઠણ શિસ્ત’ પાળવાની હોઈ, તેનો વસવસો (મુખ્યત્વે રવીન્દ્ર પારેખ સંદર્ભે) વ્યક્ત થયો છે.

સંપાદકે વાર્તાઓને અકારાદિ ક્રમે ગોઠવી છે. ચાર પાનાંની ‘વૂડલેન્ડ હોટલમાં ખૂન’, પાંચ પાનાંની ‘નથી’ અને ‘બારી’ સામે નવ પાનાંની ‘સમથળ’, દસ પાનાંની ‘ગાડી’ અને ચૌદ પાનાંની ‘હરિભાભા...’ જેવી પ્રમાણમાં લાંબી કહી શકાય તેવી ટૂંકીવાર્તા પણ સમાવિષ્ટ થઈ છે. હિમાંશી શેલત અને દક્ષા પટેલ જેવી સ્ત્રી-લેખિકાઓની વાર્તાઓ સહેજ પણ આકરા થયા વિના કે આકોશ ઠાલવ્યા વિના સ્ત્રીને પક્ષે એક કૂણું સંવેદન જન્માવી, સ્ત્રીને નીરખવાની નવી બારી ખોલી આપે છે. સંપાદનમાં દલિત સંવેદનને સ્થાન મળ્યું નથી. હા, ‘વાડ’નો તળપદ જરૂરથી સ્પર્શે છે; તો ‘હરિભાભા...’ના તળ સંસ્કાર વર્ષો પછી ‘મિનપિયાસી’ના વૃદ્ધની સંસ્કારિતા ને વ્યથાનું સ્મરણ જગવી જાય છે. આધુનિક સંસ્પર્શ મહોરી ઊઠેલી ‘વાસવિલાસ’નું નાદસૌન્દર્ય, ‘લવરી’માં બબડાટની અર્થસભરતા અને ‘વૂડલેન્ડ હોટલમાં ખૂન’ના અન્યુઝુઅલની રહસ્યમયતા કદાચ, હવે પછીની ટૂંકીવાર્તાની દિશા ચીંધે છે !

સંપાદનનું સૌથી વિશેષ સ્પર્શતું પાસું કેટલાંક પાત્રોનું તાટસ્થ્યપૂર્ણ સંવાદિત સમતોલ જીવન છે. પરિસ્થિતિને સ્વીકારી, દેશ તેવા વેશ મુજબ જીવતાં આ પાત્રોમાં ‘બારી’ની રેખા, ‘ભજનનિર્ગુણી’ની ધનપતિ, ‘મમ સત્યમ્’ની ટીનુ અને કંઈક અંશે ‘સમથળ’ની નાવિકા મુખ્ય છે. નોટ ક્રિયા જાય : આ બધાં નારીપાત્રો છે ! થોડું બેલેન્સ કરવા તમે તેમાં ‘મિસ્ટર ભગવાન’નો ભગવાન અને ‘નથી’ના નાયકને ઉમેરી શકો. આમ છતાં એ રેખા, ધનપતિ અને ટીનુની ઊંચાઈને તો આંબી જ શકતાં નથી ! જોકે, સંવાદસભર જીવન જીવતાં આ પાત્રો સ્પર્શતાં હોવા છતાં કાયમી મનવાસ માટે તો

સંવેદનસભર પથ પર આવન-જાવન કરતા હરિભાભા જ અધિકાર જમાવે છે. ‘ઊથલો’, ‘ઝાલી ન ઝલાતી છોકરી’ અને ‘સ્વામી ચંદ્રકાન્ત’માં દામ્પત્યજીવનની બીજી બાજુ વાર્તા રૂપે અવતરી છે. ‘નૌકાવિહાર’નું ભાવસંવેદન વાર્તાની અંગત મૂડી છે. ‘ગાડી’ વાસ્તવનો ચિતાર બની રહે છે.

સંપાદનમાં જાણીતા ઓછા અને ઓછા જાણીતા વધુ એવા વાર્તાકારો પસંદ થયા હોય તેવું નથી બન્યું. જાણીતા અહીં વધુ છે. સત્તરમાંથી નવેક નામ તો વાર્તાક્ષેત્રે વિશ્વસનીય એવાં સ્થિર નામ છે. પાંચેક, વાર્તાસિકોની યાદીમાં જીવતાં આશાસ્પદ એવાં નામ છે. બેએક અલ્પપરિચિત, અપરિચિત કે નવાં ગણી શકાય. આ વાર્તાઓ અને વાર્તાકારો ગુજરાતી ટૂંકી વાર્તાના ઊજળા ભાવિ વિશે ચોક્કસ આશા જન્માવે છે. સંપાદકનો પરિશ્રમ પોતીકી સૂઝથી સાર્થક થયો પણ લાગે; છતાં ૨૦૦૬ની ઉત્તમ વાર્તાઓ વિશેનો આખરી અભિપ્રાય એ વર્ષની પ્રગટ વાર્તાઓની યાદી જોતાં, ને એમાંથી પસાર થતાં જ આવી શકે ! ...ને આમેય ખરો નિર્ણાયક તો કાળ જ કહી શકાય ને ?!!

નિષ્ઠાભરી મથામણનો નિર્દેશ | હિમાંશી શેલત

[નિર્દેશ : લેખક : રવીન્દ્ર પારેખ, પ્રકાશક : સાહિત્ય સંગમ, સુરત, પૃ. ૧૨૬, કિં. રૂ. ૮૦/-]

વાર્તા-સ્વરૂપમાં નિષ્ઠાપૂર્વક કામ કરી રહેલા આપણા કેટલાક વાર્તાકારોમાં રવીન્દ્ર પારેખ ધ્યાન ખેંચતા રહ્યા છે. કથાસામગ્રીને અનુરૂપ કથનરીતિની શોધ આ વાર્તાકારની સતત મથામણ રહી છે, અને વાર્તાસિક ભાવકને આ પ્રયાસને પામવામાં રસ પડે છે. ‘નિર્દેશ’ એમનો ત્રીજો વાર્તાસંગ્રહ છે, અને એમાં ઓગણીસ વાર્તાઓનો સમાવેશ થયો છે. સાંપ્રત જીવનના અભિશાપ સમાં તાણ, સ્વકેન્દ્રી વૃત્તિઓ, સત્તા-સંપત્તિ લાલસા, માનવસંબંધોની વિડંબના અને આઘાતક વિધિવકતાની આસપાસ વણાતી આ કથાઓમાંની કેટલીક સિદ્ધહસ્ત વાર્તાકારની નીપજ લેખે ભાવકને સ્પર્શે છે, તો કેટલીક સામાન્ય સ્તરે થંભી જાય છે. આમ છતાં આ બંને પ્રકારની વાર્તામાં વાર્તાકારની નિસબત – કથાબીજને અનુકૂળ રચનારીતિ પ્રયોજવાની નિસબત – પ્રગટ થયા વિના રહેતી નથી. ફેન્ટસી (‘ઝાડ’), પુરાણકથા (‘ગાંધારી’), વ્યંગકથા (‘મેરિકા’) અને બાલકથા (‘ન કહી શકાય તેવી વાર્તા’ અને ‘સંપત્તિ’) જેવી વિવિધ કથનશૈલી પ્રયોજીને એક સંકુલ કથાવિશ્વ ઊભું કરતા વાર્તાકાર રવીન્દ્ર વાર્તાનું મૂળ તત્ત્વ અટવાઈ ન જાય એની તકેદારી રાખવામાં મહદ્ અંશે સફળ થાય છે. પ્રત્યેક રચનાએ પલટાતી રજૂઆત અને એનાથી ઉદ્ભવતું વૈવિધ્ય આ આખાયે સંગ્રહનું ઉલ્લેખનીય લક્ષણ બની રહે છે.

જોકે કેટલીક હોનારત પ્રસ્તુત સંગ્રહની વાર્તાસંદર્ભે સર્જાઈ છે જે આ જાગ્રત વાર્તાકાર પણ ટાળી શક્યા નથી. આમ તો હાસ્યવ્યંગને કુશળતાથી પ્રયોજનાર રવીન્દ્ર પારેખ જીવનની વકતા અને કરુણ વિપર્યાસને આલેખવા હાસ્ય-વ્યંગનો આધાર લે છે

ત્યારે વાર્તાને વેઠવું પડે છે. વાર્તા 'હાથતાળી' લાન્સનાયક વિનાયક અને એમની બહેન બિનિતાના વણસેલા સંબંધોની આસપાસ રચાય છે. કથા સંબંધના ઉચ્છેદ અને પછી સમાધાનની છે. બળેવની રાખડી વર્ષોથી મોકલાઈ નથી. અંતે સંધાયેલા સંબંધનું પર્વ ઊજવવા બિનિતા સોનાની રાખડી ભાઈને કાંડે બાંધવાના મનોરથ સેવે છે, પણ ભાઈ તો યુદ્ધમાં હાથ જ ખોઈ બેઠો છે. ક્ષુબ્ધ કરી શકે તેવો અંત ધરાવતી આ વાર્તાનો આરંભ હળવાશભર્યો અને રમૂજની છાંટવાળો હોવાથી અંતને અનુકૂળ વાતાવરણ બંધાતું નથી, અને કરુણ વિરોધાભાસની ચોટ વેરવિખેર થઈ નબળી પડી જાય છે. વાર્તાકારની રમતિયાળ અને ચબરાક પ્રસ્તુતિ ક્યારેક વાર્તાના પોતને પાતળું બનાવી મૂકે છે એનું ઉદાહરણ વાર્તા 'મેરિકા' છે. જીવનનાં રહસ્યોનો તાગ મેળવવા મથતી વાર્તાઓ 'ફરક', 'ફૂદડી' અને 'બે-એક'માં તણખા છે, નાવીન્ય છે, પરંતુ ઉત્તમ રચના બનવામાં એમની તાકાત ઓછી પડે છે.

ઈચ્છાતૃપ્તિનું સુખ અને તે દ્વારા મેળવી શકાતી શાંતિની છલનાને ભેદતી વાર્તા 'અદ્વૈત'નું સંગ્રહની સંતર્પક રચનાઓમાં સ્થાન છે. તપ અને જ્ઞાનની સિદ્ધિ પણ શિવનેત્રસ્વામીને શાંતિ આપી શકતી નથી. પોતાની અતૃપ્ત વાસના આ અશાંતિના મૂળમાં છે એવું સમજેલા સ્વામી શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા જે માર્ગ લે છે તે માર્ગ જ એમને અશાંતિની ઊડી ખીણમાં ધકેલી દે છે. માનવચિત્તની ગૂઢ એષણાઓને ઉકેલવા મથતી આ કથા, બળવાન કથાવસ્તુને તેજગતિ આપી, પરાકાષ્ઠા સુધી પહોંચાડવામાં સક્ષમ નીવડે છે.

અન્ય એક વાર્તા 'શક્તિ'નો ઉલ્લેખ અહીં કરવો ઘટે. મંદિરની સિંહવાહિની દેવી-પ્રતિમા રમખાણમાં ખંડિત થાય છે. શક્તિરૂપાનું મસ્તક વિચ્છેદાય છે. અનેક હત્યાઓથી મંદિરની ફર્શ ખરડાય છે. અઢીસો વર્ષથી આ જ મંદિરમાં પૂજનઅર્ચન પામતી દેવીને ખંડિત દશામાં અહીં રાખવા કોઈ રાજી નથી. નવી પ્રતિમા અને નૂતન પ્રાણપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવની તૈયારી થાય છે. હવે જૂની પ્રતિમાને કોઈ યાદ કરવાનું નથી. ખંડિત પ્રતિમા પ્રાંગણમાં નજર નાખે છે, અને 'હોલાયેલી તમામે તમામ આરતીની ધૂમસેરો' એ નજરને ઘેરી વળે છે. આંખમાં પાણી આવવા જેવું થાય છે પણ 'આરસની આંખોને તે વળી આંસુ કેવાં ? અને આંસુ ન આવે તે જ સારું છે, કારણ અઢીસો વર્ષનાં આંસુઓ લૂછવા તો અષ્ટભુજાઓય ઓછી પડે.' ટૂંકમાં ગોઠવેલી ખંડિત પ્રતિમા પોતાનું મૂળ સ્થાન છોડે છે ત્યારે એને 'લાગે છે જાણે ઘરડાંઘર તરફ ધકેલાઈ રહી છું -'

શક્તિરૂપાનું સ્થાનભ્રષ્ટ થવું અને વિવશતામાં મંદિર બહાર ઘસડાવું વાર્તાના અંત પછીયે ભાવક સંવેદનામાં વમળો સર્જે છે. વાસ્તવિક અનુભવજગતથી વેગળું અને નિરાળું વિષયવસ્તુ અહીં વાર્તાકારની માવજતને કારણે સૌષ્ઠવભરી રચનામાં પરિણમે છે. અન્ય એક વાર્તા 'ઘટ'માં આવું બનતું નથી. અહીં વ્યક્તિ વિનાના પડછાયાની સંકુલ વાત કહેવાઈ છે પરંતુ આ ગહન વિચારનું વહન કરવાની જવાબદારી કથા પર આવી પડી હોય તેથી, કે અન્ય કોઈ કારણને લીધે, વાર્તાની ગતિ અવરોધાય છે, અને વિચાર રહે

છે, વાર્તા ઊડી જાય છે.

'નિર્દેશ'માં વાર્તાકારને કવિ અને નાટ્યકાર રવીન્દ્ર પારેખ ઠીકઠીક સહાયભૂત થયાં છે. ટૂંકાં, પ્રભાવક વર્ણનો, અને સંવાદોની તીક્ષ્ણતા આ વિધાનનું સમર્થન કરશે. વાર્તાની રજૂઆતમાં પ્રયોગશીલ રહીને પણ વાર્તાતત્ત્વ જાળવવાનો સ્વસ્થ અભિગમ ભાવકને કથાવિશ્વમાં પ્રવેશવા આકર્ષે છે એનું પ્રમાણ પ્રસ્તુત સંગ્રહમાંથી અવશ્ય મળે.

સ્મરણનો સ્પર્શ | મહેન્દ્ર દવે

['હવે સ્પર્શનું સ્મરણ છું હું'] : દેવયાની દવે, પ્રકાશક : નવભારત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ-મુંબઈ, પ્રથમ ઓગસ્ટ ૨૦૦૮, પૃ. ૧૮૫, રૂ. ૧૫૦]

ઉત્તર ગુજરાતના નાનકડા ગામ વાલમમાં ઊછરેલી; બચરવાળ પિતાની જ્યેષ્ઠ દીકરી આજથી સાત દસકા પહેલાં એ વખતની શાળા-કોલેજમાં ભણીને Ph.D. સુધીનું શિક્ષણ મેળવીને મુંબઈની અને ત્યારપછી મહારાષ્ટ્રના દૂરના ઔરંગાબાદની સરકારી કોલેજમાં પ્રાધ્યાપક અને આચાર્ય બની તેની સ્મૃતિકથા નારીના પુરુષાર્થને ઉજાગર કરે છે. તે સાથે જ દેવીબહેનના અંગત દામ્પત્યજીવનની કથાનો સમાંતર પ્રવાહ અંતે વાચકને તીવ્ર વિષાદમાં ડુબાડી દે છે.

ગામડાના ઉછેરની વિગતો આપતાં ડૉ. દેવીબહેન - તે વખતના વાલમ ગામનું તળપદ વાતાવરણ; ત્યાંના હાથિયા જેવા લોકઉત્સવો, ત્યાંની નાગર જ્ઞાતિની જીવનશૈલી અને લગ્નવિધિઓ; જોડે જોડે લપાઈને જાણે કે બેઠેલાં એવાં ઘરો; પાડોશીઓ સાથેના મમતાભર્યા પારિવારિક સંબંધો આદિનો જીવંત અને ઝીણવટભર્યો પરિચય આ કથાના પૂર્વાર્ધમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

પણ આ કથા કેવળ સમાજચિત્રણ જ નથી. જો એમ હોત તો એનું મૂલ્ય Social documentationથી વિશેષ ન હોત ! પૂર્વાર્ધમાં સંજોગોનું Network સમજાવી, દેવીબહેન સ્વયં કેવી રીતે એમાં ગૂંથાયાં અને એનું કેવું આંસુભીનું પરિણામ આવ્યું તેની અત્યંત રસભર કથા, ભિન્નભિન્નની નિરૂપણરીતિ દ્વારા લેખિકાએ અહીં રજૂ કરી છે. આ વાર્તાગાન્ધિ આત્મકથામાં બે પ્રવાહો સમાંતર છતાં પરસ્પરને સ્પર્શતા અનુભવાય છે.

ગામડામાં ઊછરતી કન્યકાને સૂરતથી આવેલા એક યુવાનનો મનોસ્પર્શ થાય છે અને આ મનોસ્પર્શ પહેલાં પરિણય રૂપે અને પછી પરિણામ રૂપે લગ્નમાં પરિણમે છે. ભવભૂતિએ કહેલું તેમ કોઈક ગૂઢ આંતરહેતુ આ બંને મુઠ્ઠા હૈયાંને - દેવીબહેન અને હરિને પરસ્પર ખેંચે છે. જુદાં જુદાં ધ્રુવો જેવાં; સમ નહીં વિષમ વ્યક્તિત્વ ધરાવતાં આ બે પાત્રો સમાજથી કંઈક અળગી રીતે એ જમાનામાં વડનગરના હાટકેઘર મહાદેવની

છાયામાં, સ્વજનો વિના જ લગ્ન કરી લે છે, પછી પતિગૃહે પ્રથમ સૂરતમાં અને પછી પતિના વ્યવસાયાર્થે મુંબઈમાં ઘર લઈને વસે છે; કહો કે settle થવા મથે છે. શિક્ષિત નારી નોકરી શોધી લે છે અને ત્યાંની સરકારી કોલેજોમાં ગુજરાતીના પ્રાધ્યાપકનો વ્યવસાય સ્વીકારી છેવટે મુંબઈની ઇસ્માઈલ કોલેજમાં આચાર્ય અને ઔરંગાબાદની સરકારી કોલેજમાં આચાર્યપદેથી નિવૃત્ત થાય છે.

એક અબૂધશી ગ્રામ કન્યકાની આ પુરુષાર્થકથામાં અ-સમ દામ્પત્યજીવનના રંગો ઉમેરાતાં આ કથાને કાંઈક ગહન અને રસાત્મક પરિમાણ પ્રાપ્ત થાય છે. સૂરત અને પછી મુંબઈમાં યુવાન દંપતીના જીવનમાં ઊઠતા પ્રશ્નો; મંથનો, તકલીફો, જાગતા વિસંવાદો, પરસ્પરના આઘાત-પ્રત્યાઘાતો – આ બધાંની કથા વાચકને કૃતિમાં પરોવતી રહે છે. આ દંપતીનો પ્રારંભિક કાળ સૂરતના સાંકડા મકાનમાં કેવી રીતે વીત્યો તેની કથા સ્મિત પ્રેરીને પણ વાચકને ગંભીર-ગમગીન બનાવી રહે છે. પછી વ્યવસાયાર્થે તેમને મુંબઈના અંધેરીમાં settle થવાનું થયું. નાના ગામમાંથી આવતી આ કન્યકાને માટે તો આ સૌ અકલ્પ્ય સ્વપ્નલોક હતું છતાં બધું ગોઠવાતું આવ્યું. અનુકૂળ થવાની તૈયારી હોય ત્યારે બધું જ પાર ઊતરતું હોય છે.

આવા પ્રસન્ન યુગલને ઉત્તરાવસ્થામાં કાળનો પડછાયો અડી ગયો, પરમ સાહસ અને સમજણથી સર્જેલું આ આનંદવિશ્વ પળવારમાં છિન્નભિન્ન થઈ ગયું. આ પરિસ્થિતિના પરમ વિષાદયુક્ત પ્રસંગોથી આ કથાનો ઉત્તરાર્ધ વિશેષ રસમય બની રહ્યો છે. સૂરતના એ મસ્તમૌલા આદમીને પ્રથમ, હૃદયની બીમારી અને પછી કેન્સર ડિટેક્ટ થયું અને પછી તો શરૂ થયું કીમોથેરપી, ભાતભાતની દવાઓ અને દવાખાનાંઓનું ચક્ર અને એ વિષયકના કેન્દ્રમાં છુપાઈને મૃત્યુ બેઠું હતું. આ બધા પ્રસંગો દેવીબહેને પૂરી સ્વસ્થતા સાથે નિરૂપ્યા છે. એક દિવસ હરિભાઈ આ ભરી ભરી મિજલસમાંથી અચાનક ઊઠીને ચાલતા થયા. વિદાયની એ પળો અહીં કેવળ અશ્રુથી આલેખાઈ છે, હરિભાઈ તો ગયા, રહી પાછળ એમની સ્મૃતિઓ. સ્મૃતિશેષ પતિને બોલાવતાં દેવીબહેન લખે છે, “જવા દે, આ બધી વાત. હવે ક્યારે મળે છે ?” અનંત તિતિક્ષા મૂર્ત કરતાં આ સાદાં વાક્યો કેવાં હૃદયસ્પર્શી છે ? એ કહે છે, “હવે તારે કે મારે રજાઓનું વિસ્ટ જોવું પડે એમ નથી કે કેટ્લુઅલ લીવની ઝંઝટ નથી. ગમે ત્યારે મળી શકીએ છીએ. એક પત્ર મારા પ્રત્યુત્તરમાં લખી દે. લગ્નના આગલા દિવસે લખ્યો હતો તેવો. “હું આવું છું” એટલું જ. અતિથિ બનીને આવીશ તો પણ ઉત્તમ. આવ, અજાણ્યા સ્ટેશને અજનબી બનીને મળીએ, કાં મને બોલાવી લે. સાથે ઊડીશું બ્રહ્માંડમાં.” દેવીબહેનની વેદના કેવા સર્જનાત્મક શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ છે ?

કૃતિના પૂર્વાર્ધમાં પણ નાગર જ્ઞાતિના, સૂરતમાં પ્રારંભાયેલા મુઘ્ધ દામ્પત્ય-જીવનના, ઔરંગાબાદમાં આચાર્ય નિવાસમાં વસતાં લેખિકાને થયેલા અનુભવો પણ અત્યંત પારદર્શકતાથી નિરુપાયા છે. એકાદ-બે દૃષ્ટાંતો. પૃ. ૧૬૬ ઉપરનો અનુભવ અનેક રીતે વિલક્ષણ છે. હરિભાઈએ દેવીને કહ્યું, “થોડી વાર મારી બાજુમાં સૂઈ જા. મેં ના

માન્યું. તું ગુસ્સે થઈ ગયો અને જિંદગીમાં પહેલી અને છેલ્લી વાર મને ગાલ ઉપર માર્યું અને મેં પણ તને તત્ક્ષણ જોરથી મારી દીધું. ધડાક કરતો દરવાજો બંધ કરતાં હું નીકળી ગઈ.” (યાદ રાખો કે આ કથા જૂના યુગમાં ઊછરેલી કન્યકાની છે.) ઔરંગાબાદમાં ઘરની કામવાળીએ દેવીબહેનને પૂછ્યું, “મેડમ, તુમયા માલિક કુઠે આડે.” બહેને જવાબ આપ્યો, “મલા કોઈ માલિક નાહી.” (“મારો કોઈ ઘણી નથી.”) છતાં, આવાં વાક્યોથી આ આત્મકથામાં રજૂ થયેલી વિગતો લેશમાત્ર કાલ્પનિક હોવાનું લાગતું નથી.

સરકારી નોકરીના ઉત્તરકાળમાં જોગેશ્વરીમાં ઇસ્માઈલ કોલેજના કેમ્પસમાં રહેવાનું થયું. આચાર્ય નિવાસના પરિસરમાં વર્ષાના દિવસોમાં મલકાતી પ્રકૃતિનાં ચિત્રો ક્યારેક કાલેલકરની યાદ અપાવે એવાં જીવંત છે. ઘર આગળ બાંધેલા હીચકા ઉપર ઝૂલતા આ દંપતીએ જિમખાનાના ઝરૂખેથી જોયેલી વર્ષાની હેલી કેવી જીવંત બની છે ? દેવીબહેન લખે છે (૧૭૩), “જાણે લીલાછમ ગાલીયા ઉપર વરસતી મોતીની ધાર.” “વહેલી સવારે પારિજાતનાં ફૂલોની બિછાત, ઊંચાંઊંચાં તાડવૃક્ષોને બાંધેલી મટકીમાં ચાંચ ડુબાડી નીરાનું આચમન કરતો કાગડો, લાલ લાલ માટીવાળા નાના રસ્તાને કોસ કરતો સાપ, તેની પાછળ દોડાદોડી કરતો નોળિયો, પોતાના જ બાગમાં લટાર મારવા આવી હોય તેવી ગાયો, ભિક્ષાં દેહી કહી બારણે આવેલા કેશમુંડિત સાધુ જેવો અને કદીક મંદિરની દીપાવલી જેવો ડાળેડાળે ફૂલેલો ચંપો, કોયલનો ટહુકાર અને આમ્રમંજરીના મઘમઘાટે મનને તરબતર કરી દીધું છે.” નિવૃત્તિ પછી વાંદરામાં નિવાસ દરમિયાન એમને જોગેશ્વરી યાદ આવે છે. એ કહે છે, “મારો જીવ નાળિયેરીની ટોચે ચડી ઇસ્માઈલને જોયા કરે છે. બંગલાનાં પૈયં; કેળ; સીતાફળી વચ્ચે ખિસકોલી બનીને દોડાદોડ કરે છે, વડની વડવાઈમાં હીચે છે.” (૧૭૪) કથાના આરંભમાં જ દેવીબહેનની કલમે ઊતરી આવતી આ કાવ્યગન્ધિ ગદ્યપંક્તિઓ સમસ્ત કૃતિમાં વ્યાપી રહેનારા વિષાદી હવામાનને સૂચિત કરી દે છે. એ પંક્તિઓ હવે વાંચો.

હરિભાઈને સંબોધીને દેવીબહેન લખે છે,

“હમણાં જ તારી સાથે ચાલતી
આ લેવું છે, ને તે લેવું છે, એવો બબડાટ કરતી,
કાંઈ ના અપાવે તો કાંઈ નહીં.
જરા મારી સાથે પગલાં મિલાવીને તો ચાલ.
રોડ કોંસ કરતાં તું મારો હાથ ઘટ્ટ પકડી રાખતો,
સિગ્નલ મળતાં જ હાથ છોડીને દોડતો
રોડની પેલે પાર જઈ, મારા આવવાની રાહ જોતો.
આજે તો તે હદ કરી,
મેં હજી રોડ કોંસ કર્યો નથી ને તું ગાયબ,
ક્યાં જઈને પાછી ઊભી રહું, તારી રાહ જોતી ?

હરિભાઈની વિદાય પછી તેમની સાથેના સાહચર્યની વિગતો ફેફસતાં અતીત જીવંત થતો આવે છે. યાદ આવે છે જીવનના સામાન્ય પ્રસંગો, પણ આ સામાન્ય અનુભવો ભાવસ્પર્શ થકી રસમય બની જાય છે. ધીરુબહેન પટેલે નોંધ્યું તેમ અતીત અને વર્તમાનની જાણે કે રંગોળી સર્જાય છે. દેવીબહેને કથાની રજૂઆત માટે કોઈ વિશિષ્ટ – આગવી pattern ઉપસાવી નથી. કથાનિરૂપણનું કોઈ પણ હાથવગું સાધન એમણે અસ્વીકાર્યું નથી. ક્યારેક લગ્નપૂર્વે પરસ્પરને લખેલા પત્રો દ્વારા એમનો ઊછરતો પ્રેમ નિરૂપાય છે; તો ક્યારેક આજે જે વિશ્વમાં છે જ નહીં અને છતાં, હૈયાના અણુઅણુમાં વસેલા છે એ હરિભાઈને સંબોધીને લખેલા કાલ્પનિક પત્રો દ્વારા વર્તમાનની એમની ભાવદશા નિરૂપાય છે. ક્યારેક જૂની ચીજોના દર્શને જણાતાં સ્મરણો રૂપે કથા વિકસતી જાય છે, તો ક્યારેક ભૂતકાળની સ્મૃતિઓ સાદા કથનથી નિરૂપાતી આવે છે. આજ અને ગઈ કાલના શ્યામશ્વેત રંગો ઊપસતા જાય છે. કથાના પૂર્વાર્ધમાં વિશેષતઃ સાદું કથનવર્ણન અને ઉત્તરાર્ધમાં સ્મૃતિજન્ય નાટ્યાત્મક પ્રસંગો દ્વારા દેવીબહેનનું હૃદય પ્રગટતું જાય છે.

કથા છે, માટે પાત્રો તો હોય જ. અહીં કલ્પનાજન્ય સૃષ્ટિ નથી, જેવી હતી તેવી સૃષ્ટિ અહીં ભાવનાના રંગો સાથે પુનઃજીવિત થાય છે. કેટલાંક દષ્ટાંતો. દેવીબહેનના શિક્ષક પિતાના આ ઉદ્ગાર જુઓ. માતાપિતાની પણ ગેરહાજરીમાં સ્વેચ્છાએ હાટકેશ્વરની નિશ્રામાં પરણેલાં દેવીબહેન છેવટે સૂરત સાસરિયે જવા ગાડીમાં બેસે છે. ગાડી ઊપડતાં પિતા જમાઈને કહે છે, “હરિહર, મારું પચ્ચીસ વર્ષનું તપ તમને આપું છું. સાચવજો.” (દેવીબહેન કહે છે – “અને હું રડી પડી”) (કણ્વઋષિએ કહેલી વાત કેવી જુદી રીતે અહીં ઊતરી આવી !) કથા દેવીબહેન અને મુખ્યત્વે હરિભાઈને કેન્દ્રમાં રાખીને જ વિકસે છે. તે હરિભાઈને આવી રીતે જાણે છે. “તું તોલીમાપીને જીવ્યો નથી. પવનના ઝોલાની જેમ તું આવ્યો... સ્થિર થવું તારા સ્વભાવમાં નહોતું. પવનની જેમ તું સતત વહેતો રહ્યો. આસપાસની ડાળીઓને, વૃક્ષવેલીઓને જરાક નમાવી; કદીક ટપલી મારી; કદીક ઉષ્માવિગન દઈ તું વહેતો રહ્યો.” (પૃ. ૧૧) નિખાલસ પારદર્શકતા એ દેવીબહેનનું વ્યક્તિત્વલક્ષણ. એ કહે છે, “મારા માટે કદી સમય ફાળવ્યો નહોતો. મારા અસ્તિત્વને કોઈના ને કોઈના સાથે ચિપકાવી દઈને જાણે હું જીવી હોઉં એમ લાગે છે... મને સહજ રીતે જે મળ્યું તેનો સ્વીકાર કર્યો. એમ કરતાં જિંદગીએ મારો પાલવ ખુશીઓથી ભરી દીધો.” (પૃ. ૧૩-૧૪)

દેવી અને હરિનાં પરસ્પર સાવ વિભિન્ન વ્યક્તિત્વો કઈ રીતે ભેગાં મળ્યાં, તે મોટું વિસ્મય છે. (સંભવતઃ આ કથા તે જ વિસ્મયની શોધ છે.) સમાન શીલ વ્યસનેષુ સખ્યમ્ – આ કવિવાણી અહીં સાચી જણાતી નથી. આ બંને પરસ્પર અ-સમ ધ્રુવો. હરિભાઈ ઊછળતો પવન, દેવીબહેન શાંત ધરિત્રી. એક ધીરતાની મૂરત તો બીજું સદા અધીર. આવાં પાત્રો કયા કારણસર સ્વેચ્છાએ ભેગાં મળ્યાં, આનંદથી સાથે રહ્યાં. આ વિધિવિધાનનું તાત્પર્ય શું હશે ? વ્યતિષ્જતિ પદાર્થાન્ આન્તરઃ કોપિ હેતુ – કયા આંતરહેતુથી આ બે પાત્રો આવી મળ્યાં – અને રસ્તા વચ્ચે જ હાથ છોડાવી છૂટાં

થઈ ગયાં ! કહેવું હોય તો કહેવાય કે આ ઋણાનુબંધની કથા છે.

હરીન્દ્રભાઈ (દવે)એ “પાન લીલું જોયું ને તમે યાદ આવ્યાં” એમ ગાયું. અહીં જૂના પત્રોએ દેવીબહેનના હૃદયમાં હરિભાઈનું સ્મરણ પુનઃજીવિત કર્યું છે. ડાયરી જેવી લાગતી આ કથાગાંધિ આત્મકથાને લેખિકા ‘હવે સ્પર્શનું સ્મરણ છું હું’ એવું નામ આપે છે. હેમંત ધોરડાની આ કાવ્યપંક્તિ પ્રયોજતું શીર્ષક દેવીબહેન માટે ઉપયુક્ત હશે. આપણે – વાચકો માટે ‘સ્મરણનો સ્પર્શ’ યોગ્ય શીર્ષક લાગે છે. શબ્દોના દોરથી ગૂંથાયેલી આ સ્મરણપુષ્પોની માળા સદ્ગતની સ્મૃતિને સમર્પિત કરી દેવીબહેન ઋણમુક્ત અને શોકમુક્ત થયાં છે.

આવી સુંદર, હૃદયહારી રચના માટે દેવીબહેનને અમારા અભિનંદન !

r

પરિષદવૃત્ત

સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ

રવીન્દ્રભવનના ઉપક્રમે સુજ્ઞાબહેન શાહનું વક્તવ્ય

પરિષદ-સંચાલિત રવીન્દ્રભવનના ઉપક્રમે તા. ૬-૧૦-૨૦૧૦ના રોજ શ્રીમતી સુજ્ઞાબહેન શાહે 'અવનીન્દ્રનાથની નજરે રવીન્દ્રનાથ ટાગોર' વિષય પર વક્તવ્ય આપ્યું હતું. 'ઘરોબા' અને 'ગુરુદેવ' બે પુસ્તકોના આધારે તેમણે રવીન્દ્રનાથનાં અંતરંગ જીવનનાં કેટલાંક લાક્ષણિક પાસાંઓને રસપ્રદ શૈલીમાં ઉપસાવી આપ્યાં. શ્રોતાઓએ આનંદપૂર્વક આ વિશિષ્ટતાઓને માણી.

'માતૃભાષાકૌશલ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ પ્રમાણપત્ર વિતરણ કાર્યક્રમ'

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-સંચાલિત શ્રી ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર અને માતૃભાષા-સંવર્ધન કેન્દ્ર દ્વારા આયોજિત માતૃભાષાકૌશલ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમના પ્રમાણપત્ર-વિતરણનો કાર્યક્રમ શ્રી અનિલા દલાલની અધ્યક્ષતામાં અને શ્રી કુમારપાળ દેસાઈના અતિથિવિશેષપદે તા. ૨૧-૧૦-૨૦૧૦ના રોજ સાંજે ૫.૦૦ કલાકે યોજાયો હતો.

કાર્યક્રમના પ્રારંભે શ્રી રતિલાલ બોરીસાગરે ભૂમિકારૂપ વક્તવ્ય આપ્યું હતું, જેમાં તેમણે માતૃભાષાકૌશલ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમનું આયોજન સફળ થયું છે તેનો આનંદ પ્રગટ કર્યો હતો. શ્રી યોગેન્દ્ર વ્યાસે મુખ્ય વક્તવ્યમાં માતૃભાષાની સભાનતા વિશે વિગતે ચર્ચા કરી હતી. શ્રી કુમારપાળ દેસાઈએ અતિથિવિશેષ તરીકેના વક્તવ્યમાં 'માતૃભાષાકૌશલ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ'નો પ્રારંભ થયો અને સફળ થયો તેનો આનંદ પ્રગટ કર્યો હતો અને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના સ્થાપક શ્રી રણજિતરામ વાવાભાઈ મહેતાની યાદ તાજ કરી હતી. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પૂર્વ પ્રમુખશ્રી ધીરુબહેન પટેલે વિશેષ અતિથિ તરીકે આ સભાની શોભા વધારી હતી. તેમણે માતૃભાષાના મહિમાની ચર્ચા કરી હતી અને મુંબઈમાં 'મહિમા માતૃભાષાનો' અભિયાન શરૂ કર્યું છે, તેની વાત કરી હતી. શ્રી પિંકી પંડ્યાએ અધ્યાપનની પ્રક્રિયા વિશેના વક્તવ્યમાં નવું જાણવાની જિજ્ઞાસાવાળા વિદ્યાર્થીઓ સાથેની ચર્ચાથી આ અભ્યાસક્રમની સફળતા ચીંધી આપી હતી અને ઉમેર્યું હતું કે શ્રી ધીરુબહેન પટેલની નવલકથા 'વાંસનો અંકુર' વિરામચિહ્નોને લીધે પણ વાંચવા યોગ્ય છે. શ્રી રૂપાબહેન શેઠે પ્રથમ બેચના વિદ્યાર્થી તરીકે અને શ્રી કૈવનકુમાર શાહે બીજી બેચના વિદ્યાર્થી તરીકે પ્રતિભાવો આપ્યા હતા. અધ્યક્ષશ્રી અનિલા દલાલે માતૃભાષા પ્રત્યેની સભાનતા વિશે વિગતે ચર્ચા કરી હતી. બધા જ ઉપસ્થિત મહાનુભાવોએ બંને બેચના પદ વિદ્યાર્થીઓને 'માતૃભાષાકૌશલ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ'નાં પ્રમાણપત્ર વિતરણ કર્યાં હતાં. શ્રી ક. લા. સ્વાધ્યાય મંદિરનાં કાર્યકારી નિયામકશ્રી પારુલ કંદર્પ દેસાઈએ સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન કર્યું હતું.

- ઇતુભાઈ કુરકુટિયા

સાહિત્યસિદ્ધાંત વ્યાખ્યાનશ્રેણી

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-સંચાલિત શ્રી ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર અંતર્ગત સાહિત્યસિદ્ધાંત વ્યાખ્યાનશ્રેણીનું સાતમું વ્યાખ્યાન તા. ૮ ડિસેમ્બર, ૨૦૧૦ ને ગુરુવારે સાંજે ૫.૦૦ કલાકે ડૉ. યોગેન્દ્ર વ્યાસ 'સંસ્કૃત શબ્દશક્તિઓ અને પાશ્ચાત્ય શબ્દાર્થવિચાર' વિશે આપશે.

'પાક્ષિકી'માં દીવાન ઠાકોરનું વાર્તાપઠન

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-સંચાલિત 'પાક્ષિકી'ના ઉપક્રમે તા. ૭-૧૦-૨૦૧૦ ને ગુરુવારે સાંજે ૬.૦૦ કલાકે શ્રી દીવાન ઠાકોરે તેમની 'કોફી કપમાં સાંજ' વાર્તાનું પાઠન કર્યું હતું, જેમાં વાર્તારચનાની પ્રક્રિયાની રસપદ ચર્ચા થઈ હતી.

'પાક્ષિકી'માં અભિમન્યુ આચાર્યનું વાર્તાપઠન

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત 'પાક્ષિકી'ના ઉપક્રમ તા. ૨૧-૧૦-૧૦ ને ગુરુવારે સાંજે ૬.૩૦ કલાકે શ્રી અભિમન્યુ આચાર્યએ તેમની 'ગ્રંથપાલ' વાર્તાનું પઠન કર્યું હતું, જેમાં ભાવકોએ વાર્તાની ચર્ચા કરતાં વાર્તાના અંત અને વાર્તામાં વધુ ઊંડાણની જરૂર છે એવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

રા. વિ. પાઠક સભાગૃહ રીનોવેશન માટે મળેલ દાન

શ્રી અજય ઉમટ, અમદાવાદ ૩. ૨૧૦૦૦/-

5

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ : છઠ્ઠીસમું જ્ઞાનસત્ર

સ્થળ : મોડાસા (જિ. સાબરકાંઠા) તા. ૨૪-૨૫-૨૬ ડિસેમ્બર-૨૦૧૦
યજમાન સંસ્થા : એમ. એલ. ગાંધી હાયર એજ્યુકેશન સોસાયટી, (મોડાસા)

જ્ઞાનસત્ર અધ્યક્ષ : શ્રી ભગવતીકુમાર શર્મા

જ્ઞાનસત્રનો વિગતવાર કાર્યક્રમ

પહેલી બેઠક : તા. ૨૪-૧૨-૨૦૧૦, શુક્રવાર, બપોરના ૨-૩૦થી ૫-૧૫

ઉદ્ઘાટન બેઠક

દીપપ્રાકટ્ય : પૂ. મોરારિબાપુ (મહુવા)

સ્વાગત : ડૉ. એ. એન. શાહ

પરિષદ વહીવટી મંત્રી : શ્રી રાજેન્દ્ર પટેલ

પ્રાસંગિક : શ્રી ભોળાભાઈ પટેલ

શ્રી રઘુવીર ચૌધરી

(ટ્રસ્ટી કે પૂર્વપ્રમુખ)

આશીર્વાચન : પૂ. મોરારિબાપુ

અધ્યક્ષ : શ્રી ભગવતીકુમાર શર્મા

સમાપન, આભાર : શ્રી અનિલાબહેન દલાલ
વિરામ-ભોજન

સાંજે ૬.૩૦થી ૮.૦૦

બીજી બેઠક : રાત્રે ૮.૦૦થી ૮.૪૫ પારિતોષિક વિતરણ

સંચાલન : પ્રફુલ્લ રાવલ

અધ્યક્ષ : ભગવતીકુમાર શર્મા

ત્રીજી બેઠક : રાત્રે ૮.૦૦થી ૧૦.૦૦ કાવ્યાસ્વાદ

ઉમાશંકર જોશી કવિતા : પાઠ અને ગાન

પ્રસ્તુતિ : શ્રી અમર ભટ્ટ અને વૃંદ

અધ્યક્ષ : નીતિન વડગામા

તા. ૨૫-૧૨-૨૦૧૦, શનિવાર

સવારે ૮.૦૦થી ૯.૦૦ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની કાર્યવાહક

તથા મધ્યસ્થ સમિતિ સંયુક્ત બેઠક

ચોથી બેઠક : ૯.૦૦થી ૧.૦૦

સર્જક વિશેષ : ઉમાશંકર જોશીનું વિવેચન-સંશોધન

અધ્યક્ષ : શ્રી શિરીષ પંચાલ

બીજરૂપ વક્તવ્ય : શ્રી ચંદ્રકાન્ત શેઠ

શૈલી અને સ્વરૂપ : શ્રી અશ્વિન દેસાઈ

સંસ્કૃત સાહિત્યની વિવેચના : શ્રી ભોળાભાઈ પટેલ

મધ્યકાલીન સાહિત્યનું વિવેચન

અને સંશોધન : શ્રી નરોત્તમ પલાણ

સમકાલીન કવિતા ને

કૃતિનિષ્ઠ વિવેચન : શ્રી ઉષા ઉપાધ્યાય

પાંચમી બેઠક : બપોરના ૩.૦૦થી ૬.૦૦

બે વર્ષના સાહિત્યનું સરવૈયું (૨૦૦૮-૨૦૦૯)

અધ્યક્ષ : શ્રી રતિલાલ બોરીસાગર

કવિતા : શ્રી અનિરુદ્ધસિંહ ગોહિલ

નાટક : કવિતા શુક્લ

નવલકથા : રાજેન્દ્રસિંહ ગોહિલ, વિપુલ પુરોહિત

ટૂંકી વાર્તા : પન્ના ત્રિવેદી

નિબંધ : વિનોદ ગાંધી

બાળસાહિત્ય : યશવંત મહેતા

વિવેચન, સંશોધન, સંપાદન : યોગેન્દ્ર પારેખ

અનુવાદ : હેમાંગ દેસાઈ

રાત્રિબેઠક : રાત્રે ૮.૦૦થી યજમાન સંસ્થા આયોજિત કાર્યક્રમ

તા. ૨૬-૧૨-૧૦, રવિવાર

છઠ્ઠી બેઠક : સવારે ૮.૦૦થી ૧૦.૧૫

સાહિત્યસ્વરૂપ : ટૂંકી વાર્તા – છેલ્લા ત્રણ દાયકાની ટૂંકી વાર્તાની ઉપલબ્ધિ

અધ્યક્ષ : શ્રી શરીફા વીજળીવાળા

કાલ અને આજ : મણિલાલ હ. પટેલ

સ્વરૂપ : શ્રી અજય રાવલ

પ્રવાહ : દર્શન : શ્રી જગદીશ ગૂર્જર

સાતમી બેઠક : બપોરના ૧૦.૩૦થી ૧૨.૪૫

યજમાન સંસ્થા તરફથી સાહિત્યની બેઠક

આઠમી બેઠક : ૧૨-૪૫થી ૨.૩૦

સમાપન બેઠક

નોંધ : (૧) જ્ઞાનસત્રમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં સૌ તા. ૧૫-૧૨-૨૦૧૦ સુધીમાં

ભોજન ઉતારા-ફી અને પ્રતિનિધિ શુલ્કના રૂ. ૩૦૦/- તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે રૂ. ૧૫૦/-

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ કાર્યાલય, અમદાવાદને તા. ૧૫-૧૨-૨૦૧૦ સુધીમાં મોકલી

આપવા વિનંતી.

S

શ્રી વિપિન પરીખની વિદાય

કવિ-નિબંધકાર વિપિન પરીખનું મુંબઈમાં તા. ૧૪-૧૦-૨૦૧૦ના રોજ
અવસાન થયું છે. તેમને હાર્દિક શ્રદ્ધાંજલિ.

સાહિત્યવૃત્ત

સંકલન : ઇતુભાઈ કુરકુટિયા

પ્રેમાનંદ સાહિત્ય સભાની સાહિત્યસર્જક ડૉ. ગોપાલ શાસ્ત્રીને શ્રદ્ધાંજલિ

પ્રસિદ્ધ સાહિત્યસર્જક ડૉ. ગોપાલ શાસ્ત્રીનું દુઃખદ અવસાન થયું છે. પ્રેમાનંદ સાહિત્ય સભાના તેઓ પૂર્વદ્રષ્ટી હતા. તેમનાં મીઠાં સ્મરણો યાદ કરી, સંસ્થાના સર્વ દ્રષ્ટીશ્રીઓ તેમજ સભ્ય ભાઈ-બહેનો અને સૌ સાહિત્યપ્રેમીઓ વતી સંસ્થાના પ્રમુખ ચંદ્રકાંત રાવ, કાર્યવાહક પ્રમુખ સુરેશ શાહે અને મંત્રી વિરંચિ ત્રિવેદીએ અંતઃકરણપૂર્વકની શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી હતી.

‘વિચાર-ગોષ્ઠિ’

‘ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ’ના ‘વાંચે ગુજરાત’ અભિયાન અંતર્ગત ‘વિચાર-ગોષ્ઠિ’ શ્રી ઈશ્વર પટેલ, ૫૦, દિવાળી બાગ સોસા., રાંદેર રોડ, સુરતમાં તા. ૩-૧૦-૧૦ના રોજ કવિશ્રી પ્રેમદાન ‘ભારતીય’એ સ્વરચિત હિન્દી મહાકાવ્ય ‘લોહપુરુષ સરદાર’નો રસપ્રદ આસ્વાદ કરાવ્યો હતો.

‘વાંચે ગુજરાત’

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-પ્રેરિત ‘વાંચે ગુજરાત’ અભિયાન અંતર્ગત તથા અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ બૃહદ સુરત શાખા વાચકમંચ દ્વારા ‘મને ગમતું પુસ્તક’ના કાર્યક્રમ અંતર્ગત તા. ૧-૧૦-૧૦ના રોજ શ્રી ભગવતીકુમાર શર્માના પ્રમુખપદે શ્રી હિમાંશીબહેને આશા બગેની મરાઠી નવલકથા ‘ભૂમિ’નો આસ્વાદ કરાવ્યો હતો.

શ્રી મોહનલાલ પટેલ સાહિત્યવર્તુળ - વ્યાખ્યાનમાળા

સર્વ વિદ્યાલય કડી પરિસરમાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ અને શ્રી મોહનલાલ પટેલ સાહિત્યવર્તુળ, કડીના સંયુક્ત ઉપક્રમે ‘શ્રી ચન્દ્રકાન્ત શેઠ પ્રેરિત બાલમિત્ર વ્યાખ્યાનમાળા’ શ્રેણીનું વ્યાખ્યાન, શ્રી રમેશ ત્રિવેદીએ કવિ રમેશ પારેખના બાળકાવ્યસંગ્રહ ‘ચી’નાં કાવ્યોમાં કથાતંતુ ગુંફન’ વિશે વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. અધ્યક્ષશ્રી માણેકલાલ પટેલે અધ્યક્ષીય વક્તવ્ય અને શ્રી મોહનલાલ પટેલે પ્રાસંગિક ઉદ્બોધન કર્યું હતું.

ગુજરાત પુસ્તકાલયે ગાંધીજી વિશેની ક્વિઝનો કાર્યક્રમ યોજ્યો

ગાંધીજીનાં જીવન અને કાર્યોથી શ્રોતાઓ વધુ પરિચિત થાય એ આશયથી, ગુજરાત પુસ્તકાલય સ. સ. મ. લિ., વડોદરા દ્વારા ક્વિઝના જાહેર કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. ‘વાંચે ગુજરાત’ અભિયાનની ભાવનાને અનુરૂપ આ કાર્યક્રમ પૂ. બાપુના જન્મદિને રૈટિયા બારસના રોજ યોજવામાં આવ્યો હતો, જેનું સંચાલન શ્રી જયેન્દ્રભાઈ શાહે કર્યું હતું.

પુષ્પવૃષ્ટિથી ‘મહેકનો અભિષેક’ ગ્રંથનું મધમઘટું સ્વાગત અને કવિતાપઠન

કવિશ્રી હર્ષદ ચંદ્રારાણાના પ્રથમ ગદ્યગ્રંથ ‘મહેકનો અભિષેક’નો સ્વાગત-સમારોહ ‘ગ્રંથ-સ્વાગતમ્’ અનેરા ઉત્સાહ અને ઉમંગથી અમરેલીની પ્રતાપરાય આર્ટ્સ અને કમાણી સાયન્સ કોલેજમાં તા. ૨૪ જુલાઈના રોજ સંપન્ન થયો. જેમાં મનોહર ત્રિવેદીએ હર્ષદ ચંદ્રારાણા વિશેના આ અવસર માટે લખેલા દુહાઓ સંભળાવ્યા હતા. રાજેશ વ્યાસ ‘મિસ્કીને’ હર્ષદ ચંદ્રારાણાના વ્યક્તિત્વને ખોલી આપતી કવિની સ્વ-પરિચય આપતી ગઝલ વિશે વાત કરી હતી. ગ્રંથ-સ્વાગત પૂરું થયા પછી શ્રી હર્ષદ બ્રહ્મભટ્ટની અધ્યક્ષતામાં રાજેશ વ્યાસ, મનોહર ત્રિવેદી, હર્ષદ ચંદ્રારાણા, હરજીવન દાફડા, લાલજી કાનપરિયા, દિલીપ વ્યાસ, જયંતી પટેલ, પ્રણવ પંડ્યા, બાલકિશન જોગી, વિનોદ રાવળ, કેતન કાનપરિયા વગેરેએ કવિતાપઠન કર્યું હતું.

વિમોચન-સમારંભ

શ્રી શિવદાન ગઢવી-સંશોધિત તેમજ સંપાદિત ગ્રંથ ‘ડંડા રે દીધા લંકાની દોઢીયે’ તેમજ શ્રી શિવદાન ગઢવી અને દોલત ભટ્ટની સંયુક્ત કલમે કંડારાયેલ ગ્રંથ ‘યાદ એમની આવતી’નો વિમોચન સમારંભ શ્રી વસંતભાઈ ગઢવીના અધ્યક્ષસ્થાને તા. ૨૫-૭-૧૦ના વારાણા મુકામે આઈ ખોડિયાર ધામ સભાખંડમાં યોજાયો હતો.

‘મને ગમતું પુસ્તક’ વાર્તાલાપશ્રેણીનો ભાવનગર શહેરને સુંદર પ્રતિસાદ

‘વાંચે ગુજરાત’ અભિયાન અંતર્ગત ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-પ્રેરિત ‘મને ગમતું પુસ્તક’ વાર્તાલાપશ્રેણીનાં વિવિધ સંસ્થાઓના માધ્યમથી થયેલાં આયોજનોથી કલાસાહિત્યનગરી ભાવનગરનો સુંદર પ્રતિસાદ ઊભો થયો હતો. તા. ૩-૭-૨૦૧૦થી ૧૦-૭-૧૦ દરમિયાન આશરે દસેક સંસ્થાઓએ ભાવનગરના પ્રતિષ્ઠિત સાહિત્યકારોનાં વ્યાખ્યાનોનાં આયોજનો હાથ ધર્યાં હતાં. તા. ૩-૭-૧૦ના રોજ, મ. ચ. ગાંધી મહિલા કોલેજના હોલમાં શ્રી ધીરેન વૈષ્ણવે ‘ધ અલ્ટિમેટ ગિફ્ટ’ વિશે વાર્તાલાપ, તા. ૩-૭-૧૦ના રોજ અહિરછત્ર સંસ્કાર કેન્દ્રમાં પ્રા. આર. ડી. શુક્લએ ભવભૂતિરચિત ‘ઉત્તરરામચરિત’નો રસાસ્વાદ કરાવ્યો હતો. તા. ૪-૭-૧૦ના રોજ મહેન્દ્ર ઓઘારિયાએ જેન ઓસ્ટીનકૃત ‘પ્રાઇડ એન્ડ પ્રેજ્યુડીસ’નો ગઝલ વિદ્યાપીઠમાં આસ્વાદ કરાવ્યો હતો અને ‘નેસ્ટ પ્લે હાઉસ’માં શ્રી અજય પાઠકે કલાપીના કેકારવમાંથી ‘હૃદય-ત્રિપુરી’ કાવ્યનો પરિચય કરાવ્યો હતો. તા. ૬-૭-૧૦ના બાર્ટન લાઇબ્રેરીમાં નરોત્તમ પલાણકૃત નવલકથા ‘હૂં હૂં’ વિશે ડૉ. મહેન્દ્રસિંહ પરમારે વાત કરી હતી. ૭-૭-૧૦ના રોજ શાહ ખીમચંદ લક્ષ્મીચંદ બહેરાંમૂંગા શાળાના મહાવીર ઓડિટોરિયમમાં પ્રા. ડૉ. વિનોદ જોશીએ કવિ કાલિદાસરચિત ‘અભિજ્ઞાન-શાર્દૂતલ’ વિશે વાર્તાલાપ આપ્યો. ૮-૭-૧૦ના રોજ ડૉ. રક્ષાબહેન દવેએ ‘ગીતા સુગીતા કર્તવ્યા’ પુસ્તક વિશે ભાવનગર જિલ્લા જેલમાં પ્રવચન આપ્યું. ૧૦-૭-૧૦ના રોજ બળવંત પારેખ નગરીમાં શ્રી અજય પાઠકે ‘ઉમાશંકર જોશીની’ સમગ્ર કવિતા વિશે વ્યાખ્યાન આપ્યું.

ડૉ. દિલીપ મોદીના ગઝલસંગ્રહ 'ઉમળકો'નો લોકાર્પણ-સમારોહ યોજાયો

'સાહિત્યસંગમ' સૂરતના ઉપક્રમે કવિશ્રી દિલીપ મોદીના આઠમા ગઝલસંગ્રહ 'ઉમળકો'નો લોકાર્પણ-સમારોહ તા. ૩-૧૦-૧૦ના રોજ શ્રી જયેન્દ્ર શેખડીવાળાના પ્રમુખપદે યોજાયો હતો. જેમાં મનુબહેન મનહરલાલ ચોકસીએ 'ઉમળકો'નું લોકાર્પણ કર્યું હતું. કવિશ્રી કિરણસિંહ ચૌહાણે પુસ્તકનો પરિચય કરાવ્યો હતો. શ્રી નાનુભાઈ નાયકે દિલીપ મોદીની ગઝલોમાં પોતીકાપણાનો અનુભવ થાય છે એમ કહ્યું હતું. શ્રી જનક નાયકે કાર્યક્રમનું સંચાલન કર્યું હતું.

અભિનંદન

દિલ્હી સાહિત્ય અકાદમીએ જુદી જુદી ૧૫ ભાષાઓના બાળસાહિત્યકારની શ્રેષ્ઠ કૃતિ અથવા એમના જીવનપર્યંતનાં કાર્યોને ધ્યાનમાં લઈ બાળસાહિત્યકાર તરીકેનો એવોર્ડ આપવાની શરૂઆત આ વર્ષથી કરી છે. જેમાં ગુ. ભાષાના બાળસાહિત્યકાર માટે શ્રી યશવંત મહેતાની પસંદગી થઈ છે. આ પુરસ્કારમાં રૂ. ૫૦,૦૦૦/- રોકડા અને તામ્રપત્ર આપવામાં આવશે. ગુ. સા. પ. તરફથી શ્રી યશવંત મહેતાને હાર્દિક અભિનંદન.

ચિનુ મોદીને વલી ગુજરાતી ગઝલ એવોર્ડ

ગઝલક્ષેત્રનો સર્વોચ્ચ એવોર્ડ, વલી ગુજરાતી ગઝલ એવોર્ડ આ વર્ષે ચિનુ મોદી 'ઇશાદ'ને એનાયત કરવામાં આવ્યો છે. એમને હાર્દિક અભિનંદન.

હરીશ મીનાશ્રુને કલાપી પારિતોષિક

આ વર્ષનું 'કલાપી' પારિતોષિક, હરીશ મીનાશ્રુને એનાયત કરવામાં આવ્યું છે. પરિષદ તરફથી એમને હાર્દિક અભિનંદન.

r

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનાં પ્રકાશનો વિવેચન

શીર્ષક	કર્તા	કિંમત પ્રકાશન-વર્ષ
આદિવચનો અને બીજાં વ્યાખ્યાનો	કનૈયાલાલ મા. મુનશી	રૂ. 20 1943
નાટક વિશે	જયંતિ દલાલ	10 1974
ટ્રેજિડી : સાહિત્યમાં ને જીવનમાં	ચી. ના. પટેલ	18 1978
આધુનિક સ્ટેન્ડિંગવિચન		
કવિતાની ભૂમિકા	વત્સરાજ ભણોત	8.50 1980
વીક્ષા અને નિરીક્ષા	નગીનદાસ પારેખ	30 1981
શબ્દકથા (બીજી આવૃત્તિ)	હરિવલ્લભ ભાયાણી	24 1983
સદીનું સરવૈયું	સં. રઘુવીર ચૌધરી	13.50 1983
જયંતિ દલાલ અધ્યયનગ્રંથ	સં. રઘુવીર ચૌધરી અને અન્ય	50 1986
બ. ક. ઠાકોરની કાવ્યવિચારણા	અશ્વિન દેસાઈ	50 1987
પ્રબોધકાળનું ગદ્ય	નટવરસિંહ પરમાર	50 1987
શેફ્ટસ્પિયર (બીજી આવૃત્તિ)	સંતપ્રસાદ ભટ્ટ	150 1997
સાહિત્ય અને પત્રકારત્વ		
[બીજી આવૃત્તિ]	સં. કુમારપાળ દેસાઈ	130 1999
કળા, સાહિત્ય અને વિવેચન	પ્રમોદકુમાર પટેલ	120 2000
ભાષાશાસ્ત્રની કેડીએ	ઊર્મિ દેસાઈ	175 2001
અજ્ઞેય	રમેશચંદ્ર શાહ, અનુ. સુનીતા શાહ	35 2002
દલપતરામ	ચંદ્રકાન્ત ટોપીવાળા	35 2002
ધૂમકેતુ	ઇલા નાયક	35 2002
રમણભાઈ નીલકંઠ	રતિલાલ બોરીસાગર	35 2002
ફણીશ્વર નાથ 'રેણુ'	સુરેન્દ્ર ચૌધરી, અનુ. બિંદુ ભટ્ટ	35 2003
નામ્મલલવર	એ. શ્રીનિવાસ રાઘવન,	
	અનુ. યશોધન જોષી	35 2003
બસવેશ્વર	એચ. શિખેરુદ્રસ્વામી,	
	અનુ. બિપિન પટેલ	35 2003
તુકારામ	ભાલચંદ્ર નેમાડે,	
	અનુ. હીરાલાલ પી. શાહ	35 2003
ગાબિલ	મોહમ્મદ મુજિબ, અનુ. ચાંદબીબી શેખ	35 2003
મણિલાલ ન. દ્વિવેદી	ધીરુભાઈ ઠાકર,	
	અનુ. લાભશંકર પુરોહિત	35 2003
વિવેચક ઉમાશંકર	સં. ચંદ્રકાન્ત ટોપીવાળા	30 2003

ગુજરાતી સાહિત્યનો દસમો દાયકો	મુખ્ય સંપાદક : ભોળાભાઈ પટેલ સહસંપાદકો : રમેશ રો દવે પારુલ કં. દેસાઈ સંજય શ્રીપાદ ભાવે	90	2003
યુગદ્રષ્ટા ઉમાશંકર (બીજી આવૃત્તિ)	સં. ચંદ્રકાન્ત શેઠ, રઘુવીર ચૌધરી ભોળાભાઈ પટેલ, ધીરુ પરીખ	230	2003
એચ.એમ.નો અક્ષરદેહ	સંપાદકો : દિલાવરસિંહ જાડેજા રમેશ એમ. ત્રિવેદી, સુધીર મુખર્જી	150	2003
આપણું વિવેચનસાહિત્ય	હીરાબહેન મહેતા	100	2004
ધ્વન્યાલોક	નગીનદાસ પારેખ	220	2004
બ. કં. ઠાકોર	શિરીષ પંચાલ	35	2004
હજારીપ્રસાદ દ્વિવેદી	વિશ્વનાથપ્રસાદ તિવારી અનુ. રજનીકાંત જોશી	35	2006
થિએટર નામે ઘટના	હસમુખ બારાડી	120	2006
'પરબ'-સૂચિ	સં. ઇતુભાઈ કુરકુટિયા, પારુલ કં. દેસાઈ, રમેશ રો દવે	260	2006
પન્નાલાલનું પ્રદાન	સંપાદકો : રઘુવીર ચૌધરી રમેશ રો દવે	220	2008
[સંવર્ધિત બીજી આવૃત્તિ]			
અમે બોલીઓ છીએ	શાંતિભાઈ આચાર્ય	300	2009
ગુજરાતી નાટક	સતીશ વ્યાસ	175	2009
જ્ઞાનસત્ર : વ્યાખ્યાનો	પ્રફુલ્લ રાવલ	150	2009
અનાર્યનાં અડપલાં	જ. એ. સંજાના	130	2007
ઇતિહાસ સમાજ અને સાહિત્યમાં ગુજરાત	મકરન્દ મહેતા	90	2008

ઉમાશંકરનો વાગ્વેભવ

ઉમાશંકરના આજીવન અભ્યાસી ચંદ્રકાન્ત શેઠ દ્વારા થયેલ સર્જકના સમગ્ર લેખનના ત્રણ દાયકાના સુદીર્ઘ અધ્યયન-સેવનના ફલસ્વરૂપ ત્રણ ખંડોમાં પ્રકાશિત નિર્ણાયક ગ્રંથવિશેષ
ખંડ 1 : કાવ્યસર્જન (રૂ. 220) • ખંડ 2 : ગદ્યસર્જન (રૂ. 200)
ખંડ 3 : વિવેચન (રૂ. 170)

પ્રાપ્તિસ્થાન
ગ્રંથાગાર
અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૯

પોસ્ટ બોક્સ 4161 • ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભવન
'ટાઇમ્સ' પાછળ • નદી-કિનારે • આશ્રમ માર્ગ
અમદાવાદ 380009 • ફોન (079) 26587949, 26580712
Email : granthagar@yahoo.com

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પ્રકાશિત તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

['કથા-કલરવ'] : સુમંત રાવલ, પ્ર. આ. ૨૦૦૮, ડિમાઈ, કાચું પૂઠું, પૃ. ૧૦+૧૬૨, કિં. રૂ. ૧૦૦/-

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની શતાબ્દી ગ્રંથશ્રેણીના ઉપમા પુસ્તક તરીકે 'કથા-કલરવ' વાર્તાસંગ્રહ પ્રગટ થઈ રહ્યો છે. આ સંગ્રહના લેખક સુમંત રાવલની ૧૮ નવલકથાઓ અને છ વાર્તાસંગ્રહો પ્રકાશિત થયા છે. એમના 'ઘટનાલય' વાર્તાસંગ્રહને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીનું પારિતોષિક પ્રાપ્ત થયું છે. તેઓ સારા વાચક પણ છે. 'ચાંદની' અને 'આરામ' જેવાં વાર્તા-સામયિકોએ તેમને વાર્તાલેખનની દિશામાં પ્રેર્યાં છે. ઉપરાંત 'નવનીત-સમર્પણ', 'ચિત્રલેખા', 'શબ્દસૃષ્ટિ', 'પરબ' ઇત્યાદિ સામયિકોમાં એમની વાર્તાઓ સતત છપાતી રહી છે. સુરતી મોઢ વણિક જ્ઞાતિના મુખપત્ર 'જ્યોતિર્ધર'ના સૌજન્યથી આ પુસ્તકનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે.

વાર્તાસિક ભાવકો આ સંગ્રહને ઉષ્માભેર આવકારશે એવી આશા છે.

['નહિ વીસરાતા ચહેરા'] : પ્રફુલ્લ રાવલ, પ્ર. આ. ૨૦૦૮, ડિમાઈ, કાચું પૂઠું, પૃ. ૧૨+૧૮૪, કિં. રૂ. ૧૧૦/-

'નહિ વીસરાતા ચહેરા' એ પ્રફુલ્લ રાવલના ચરિત્ર-નિબંધોનો સંચય ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા આચાર્ય કાકાસાહેબ કાલેલકર ગ્રંથાવલિ પ્રકાશન સમિતિના સૌજન્યથી પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે. શ્રી પ્રફુલ્લ રાવલ નિબંધલેખનમાં - વિશેષે ચરિત્રનિબંધો અને ચરિત્રોના લેખનમાં તેમજ લઘુકથાના સર્જનમાં માહિર છે. આ પુસ્તકમાં સાહિત્યકારોનાં ચરિત્રો છે, તો સામાજિક, રાજકીય, સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક ક્ષેત્રે સક્રિય વ્યક્તિઓનાં ચરિત્રો પણ છે. ચિત્રકાર કે પક્ષીવિદ કે વિજ્ઞાનીનો સમાવેશ પણ અહીં થયો છે. ચરિત્રાત્મક સાહિત્યનો તત્કાલીન સમાજના ઘડતરમાં મહત્વનો ફાળો છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની શતાબ્દી ગ્રંથશ્રેણીનું આ ૩૬મું પુસ્તક છે. સહૃદયો આ પુસ્તકને ઉમળકાભેર આવકારશે એવી અપેક્ષા.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

નદીકિનારે, 'ટાઇમ્સ' પાછળ, આશ્રમમાર્ગ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૯. ફોન : ૨૬૫૮૭૯૪૭

